



פארקים עירוניים כמרחבים משותפים בערים מעורבות

נובמבר 2024



לשוויון ושותפות עד. للمساواة والشرابة ج.م.
Sikkuy-Aufoq For a Shared and Equal Society R.A.

מחקר וכתביה יעל פדרמן

פארקים עירוניים כמרחבים משותפים בערים מעורבות

נובמבר 2024

מחקר וכתיבה יעל פדרמן
תכנון המחקר תאמר עואד, עידן רינג וחולוד אידריס
בניית המודל, ליווי וייעוץ אקדמי ד"ר מריק שטרן
מיפוי וטן מאדי, תאמר עואד, נוי כצמן
קראו והעירו חולוד אידריס, יעלה מזור ועופר דגן
עיצוב מפות ד"ר חלי הירש

עריכה לשונית דניאלה בראלי
תרגום לערבית רובא סמעאן - גלוקל שירותי תרגום
עיצוב גרפי בעברית ובערבית אוסו באיו

פרסום זה מופיע באתר האינטרנט של העמותה:
מותר ורצוי לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה תוך ציון מפורט של המקור.
אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב מהעמותה.



The Rayne
Trust

פרסום זה הופק הודות לתרומה הנדיבה של RAYNE TRUST



sikkuy-aufoq.org.il



facebook.com/sikkuy-aufoq



twitter.com/sikkuy-aufoq



instagram.com/sikkuy_aufiq



office@sikkuy-aufoq.org.il

משרדי סיכוי-אופוק

דרך אלנבי 77, ת.ד. 99650, חיפה 31996
טל': 04-8523188, פקס: 04-8523065

4	תקציר
12	מבוא - פארקים עירוניים כמרחבים משותפים בישראל
14	רקע תיאורטי - פארקים כמרחבי מפגש ועימות
22	מתודולוגיה
32	ממצאים:
34	תל אביב יפו
42	חיפה
50	באר שבע
54	רמלה
58	לוד
64	עכו
68	כרמיאל
73	נוף הגליל
77	מעלות תרשיחא
80	טבלה מסכמת
83	ניתוח התוצאות
91	המלצות
95	נספח 1
101	נספח 2

בשנים האחרונות, מספר המרחבים הציבוריים שיהודים וערבים חולקים הולך וגדל והמפגש בין שתי הקבוצות נעשה ליום-יומי ושגרתי יותר. מהלכים של צמצום פערים בכלכלה ובתעסוקה הובילו למפגשים תדירים יותר בין הקבוצות במרחבים רבים ובהם מוסדות להשכלה גבוהה, מרכזי קניות, תחבורה ציבורית ופארקים עירוניים.

עם זאת, על רקע הסכסוך הלאומי ומגמות של הפרדה ארוכת שנים הכוללת הסתה ודה לגיטימציה, נותרו פערים תודעתיים וחומריים ניכרים בין ערבים ליהודים. השפה הערבית, התרבות, ההיסטוריה והזהות של הערבים הפלסטיניים כמעט ונעדרות מהמרחב והצגתן אינה מעוגנת בחוקים ובנהלים של מוסדות ציבוריים. פערים אלו מולידים הפרדות בלתי נראות במרחבים המשותפים, ומובילים למפגש לא שוויוני וטעון בין שתי הקבוצות.

במחקר זה אנו מציעים מודל, כלי לניתוח המרחב, והמלצות לקידום מנגנונים עירוניים לניהול המרחבים הציבוריים הללו, מנגנונים שיכוונו להעצמת תחושת הביטחון ותחושת הקשר והשייכות של ערבים ויהודים למרחב, ויתמכו בעיצוב מרחבים אלו כמשותפים ושוויוניים. באמצעות בחינה ותכנון של המרחבים הציבוריים (כמו גם של תחומים נוספים באחריות העיריות) מבעד למשקפיים של שותפות ושוויון, אפשר ליצור מרחב מכליל וטוב יותר עבור כל התושבים.

מהלך המחקר:

המודל המוצע במחקר זה עוזר לאמוד את המרחב הציבורי על ידי בחינת האלמנטים הפיזיים והניהוליים שלו, ולהבין כיצד הם משפיעים על תחושת השייכות והביטחון של הקהילות המשתמשות בו. המודל המוצע כאן מבוסס על המודל שבנו שטרן ופייביש, אך במחקר זה התמקדנו בשלושה מהרכיבים בלבד – ייצוג, ניהול ופעילות – כל אחד משלושת הרכיבים נבחן במודל זה באמצעות כמה מדדים:



פארקים עירוניים כמרחבים משותפים ממצאים עיקריים:



רכיב הייצוג
קיבל את הציון
הממוצע
הנמוך ביותר

1.8

מתוך 5



שמות הפארקים משקפים את קבוצת הרוב היהודית, אם בהנחת דמויות ציבוריות יהודיות או אזכור היסטוריה יהודית, ואם בשמות עבריים בלבד:

טיילת החוף **אגם מונפורט**
לואי גני אביב **מדרון יפו**
מנחם בגין **בת גלים**
ההגנה רבין **מרמלה**
לילי שרון גנדי **נופארק הסופרים**
עדי הכט
צ'ארלס קלור

בחיפה, עכו ותל אביב-יפו מתקיימות מעט פעילויות המונגשות לקהל הערבי



בשאר הערים לא נמצאו פעילויות לחברה הערבית כלל.



רק בלוד היה מענה אנושי בערבית.

במענה העירוני 106 אין מערכת לניתוב שיחות בערבית



בלוד, רמלה, כרמיאל ומעלות-תרשיחא



בבאר שבע שלטים בודדים תורגמו לערבית



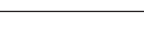
מהשלטים בעכו היו גם בערבית



מהשילוט בחיפה ובנוף הגליל הופיע בערבית לצד העברית

حديقة
פארק

ציון ממוצע לפי פארק

עיר	שם הפארק	ממוצע	ייצוג	ניהול	פעילות
רמלה	פארק ההגנה	 1.9	1.3	2	2.5
חיפה	הכט	 2.2	1.6	2.6	2.5
	לואי	 2.4	1.6	3.3	2.5
	בת גלים	 2.2	1.3	3	2.5
עכו	לילי שרון	 1.67	1	2	2
	טיילת החוף	 2.7	2.3	3	3
לוד	גני אביב	 1.9	1.3	2	2.5
	גנדי	 1.6	1	2.3	1.5
תל אביב-יפו	מנחם בגין (דרום)	 3.2	2.6	3.6	3.5
	צ'ארלס קלור	 3	2.6	3	3.5
	מדרון יפו	 3.5	3.6	3	4
נוף הגליל	נופארק	 3.1	3.3	3.6	2.5
כרמיאל	רבין	 1.8	1	3	1.5
	עדי	 2.5	1.3	3.3	3
באר שבע	מרמלדה	 2.3	1.6	3	2.5
	הסופרים	 2.8	1.6	3.3	3.5
מעלות-תרשיחא	אגם מונפורט	 2.6	2	3	3
ממוצע		 2.5	1.8	2.9	2.7



רבה מאד



רבה



בינונית



מועטה



כלל לא

מידת קידום השותפות:



ייצוג

רכיב זה קיבל את הציון הממוצע הנמוך ביותר – 1.8. אחד עשר פארקים קיבלו ציון נמוך מהממוצע, וחמישה פארקים דורגו גבוה יותר וקיבלו ציון 2–3.3.

במשך שנים עוצב המרחב במסגרת מצב של סכסוך ישראלי-פלסטיני מתמשך, והוא משקף פעמים רבות את הניסיון של קבוצת הרוב היהודית לבסס שליטה במרחב. עיצוב המרחב הוא מנגנון רב־עוצמה ואופן עיצוב המרחב לאורך שנים רבות מעצים רגשות של זרות ועוינות בין הקבוצות. עם זאת, בכוחו גם לשנות את הדינמיקה הזו, ולחזק את ההכרה ההדדית של הקבוצות זו בזו, ואת ההיכרות ויחסי האמון ביניהן. בערים מעורבות, בפרט, יש הזדמנות ליצור קרקע בטוחה לחיים משותפים. הנכחת השפה הערבית במרחב היא צעד ראשון המשפיע על תחושת המבקרים הערבים במקום. בכוחה להפיג תחושה של זרות בקרב שתי האוכלוסיות.

הנכחה של ריבוי זהויות תרבותיות ולאומיות במרחב על ידי שפה, יצירות אומנות וייצוג ההיסטוריה של ערבים ויהודים במקום תסייע למבקרים רבים יותר להרגיש שייכים יותר, ולקבל אחריות רבה יותר על המרחב.

המלצות עיקריות:

קידום מדיניות שילוט דו־שפתית והנגשה שפתית של מקורות המידע והשירותים לערבית; גיבוש וקידום של חוק עזר עירוני וחוזר מנכ"ל שיגדירו מדיניות אחידה להנגשה לערבית של כל מקורות המידע והשירותים הנגזרים מהמהלכים העירוניים, לרבות שילוט, הכוונה, אירועים, פרסום תוכניות פיתוח, מענה במוקדים העירוניים (בהם מוקד 106), אתר אינטרנט, מסמכים ומכרזים.

עד לחקיקת חוק עזר אנו ממליצים לנקוט צעדים ראשונים להפיכת מרחב הפארקים למשותף:

- **להקליט הודעה בערבית בכל המוקדים הטלפוניים** בעירויות, בקווי החירום ובשאר המערכות, כדי לאפשר לכל פונה לקבל שירות בשפתו, ולתת שירות מתאים לכלל התושבים. הפיצול לשלוחות לפי שפה צריך להיות מיידי ולא אחרי הודעה ארוכה בעברית.

- **לגייס עובדות ועובדים דוברי ערבית** למוקדים הטלפוניים או להפעיל מרכז תרגום לתרגום סימולטני, כפי שקיים במשרד הבריאות.

שיום והנכחה

- **לגבש תוכנית הדרגתית להוספת השמות הערביים המקומיים** לשמות העבריים בערים המעורבות ההיסטוריות, בשיתוף פעולה עם מנהיגות החברה הערבית והיהודית בעיר.
- **להניע תהליך של מתן שמות עבריים וערביים למקומות ציבוריים משותפים.** להוסיף או לתרגם את השמות לערבית, ולהימנע משימוש בתעתיק של השמות בעברית באותיות בערבית. כלומר, כאשר השם בעברית, יש לצרף לו את השם המתורגם לערבית ולא להסתפק בכתיבת השם בעברית באותיות בערבית.
- **לשריין מקום לנציג מהחברה הערבית** בוועדת השמות העירונית, ולשלב אנשי מקצוע מהחברה הערבית (היסטוריונים, בלשנים ועוד) בתהליכי בחירה ושינוי של שמות במרחבים ציבוריים בערים המעורבות.



ניהול

ניהול קיבל את הציון הממוצע הגבוה ביותר 2.8. הציון הגבוה ביותר מבין הפארקים היה 3.6 וניתן לפארק דרום בתל-אביב-יפו ולנופארק בנוף הגליל.

בשבעה פארקים מצאנו כי יש כמה רמות ניהול הכוללות, מלבד ניהול פיזי של המרחב, תחזוקה והקמה של מגוון מתקנים, פעילות שוטפת וכן מסעדות או מתקנים אחרים בתשלום, אולם ב-10 מהפארקים יש בעיקר ניהול מינימלי הכולל פינוי זבל, גינון, תחזוקה של מתקנים ופעילויות בודדות במהלך השנה. סוג הניהול הראשון מייצר תנועה שוטפת של מבקרים בפארק ומזמין אנשים בכל גיל ובעלי שלל תחומי עניין למרחב, ואילו סוג הניהול השני מותיר את השימוש במקום לגורמים אקראיים.

במרבית הערים נמצא כי המענה היחיד לנושא הביטחון הוא חירומי, כלומר מענה מצד המשטרה או השיטור העירוני. גורמי אכיפה לבדם (משטרה) יכולים לבסס תחושת ביטחון בקרב חלק מהיהודים, אך לעורר תחושת חוסר ביטחון וחוסר אמון מצד

החברה הערבית. לאורך שנות קיומה של המדינה שורר חוסר אמון בין גורמי ביטחון ובין האזרחים הערבים, תופעה שהתעצמה בשנים האחרונות, עם התעצמות הפשיעה והידרדרות תחושת הביטחון האישי בחברה הערבית¹. לכן חשוב שלצד יצירת מרחבים בטוחים, יהיו מנגנוני התגובה – במקרה שמתעורר בהם צורך – בשיתוף הקהילה המקומית, יותאמו לצורכי שתי הקהילות וימנעו אכיפה בדרנית ומיותרת.

המלצות עיקריות:

ביטחון

- **למפות "שעות אדומות"**, שבהן יש פעילות עבריינית בפארקים, או אין פעילות כלל, על ידי גורמים מהשיטור העירוני והרווחה; ליזום פעילות ולהוסיף מתקנים המזמינים מבקרים במגוון גילים, מרקעים שונים, בכל שעות היום.
- **לבנות מערך קהילתי ערבי-יהודי של תושבים** יחד עם השיטור העירוני והעירייה, אשר ייפגש בתדירות קבועה להצפת צרכים העולים מהשטח.
- **לספק הכשרה ייעודית** למשטרה ולשיטור העירוני לטובת שירות לאוכלוסייה מעורבת, ערבית ויהודית, רב-גלית.



פעילות

יחסית לשני המדדים האחרים, רכיב הפעילות קיבל ציון יחסית גבוה של 2.7.

ללא הבדל ניכר בין הפארקים. רק שני פארקים - פארק גנדי בלוד, ופארק רבין בכרמיאל - קיבלו ציון נמוך של 1.5. מהנתונים עולה כי יש השקעה רבה יותר במתקנים פיזיים קבועים במקום מאשר בפעילויות תרבות בפארק.

שמירה על הזכות של קבוצת מיעוט לחיי תרבות וטיפוח מנגנונים המעודדים את כל רבדי התרבות מעצימים ומעשירים את החברות שבהן אנו חיים, על כל גוניהן

1 למידע נוסף: עו"ד רסול סעדה ועדי שטיין "מדד הביטחון האישי אלימות, פשיעה ושיטור ביישובים הערבים" יוזמות אברהם (2017). "שיטור בחברה הערבית ישראלית סקר עמדות וציפיות בקרב ציבור הערבים אזרחי מדינת ישראל" (חוות דעת של דיאלוג- יעוץ ארגוני מחקר והדרכה; לשכת המדע הראשי, במשרד לביטחון הפנים, (2005).

התרבותיים. במיוחד בעיר מעורבת (אך לא רק), פיתוח תרבות ואומנות של קבוצת המיעוט תלויה לרוב בהחלטות של קבוצת הרוב על חלוקת המשאבים בעיר.

האפשרות של קבוצות מיעוט בעיר לכוון חיי תרבות היא בסיס לפריחה של קהילות אלו בעיר, ומכאן – של העיר בכלל. כשנותנים מקום לתרבות של קבוצת המיעוט, מנרמלים את נוכחותה במרחב, מאפשרים לקבוצת הרוב להכיר אותה ומספקים קרקע לכינון של חברה משותפת.

בבדיקה שערכנו, מצאנו כי בשלושה פארקים היו אירועי תרבות ופנאי לאורך השנה, כולם לקהל יהודי דובר עברית, כלומר התקיימו בעברית או סביב חגים יהודיים וחופשות ממערכת החינוך הממלכתית-יהודית. אירועי "החג של החגים" בחיפה, אירועי רמאדן (ולא רק) בתל-אביב-יפו ואירועים נוספים בעכו היו מונגשים גם לחברה הערבית.

המלצות עיקריות:

תרבות ואמנות

- **להקצות תקציב ייעודי לשילוב אמניות ואמנים ערבים** בפארקים עירוניים ובמרחבים ציבוריים אחרים.
- **להנגיש פעילויות לילדים ולמבוגרים בערבית ועברית**, גם של אירועים שאינם מיועדים ספציפית לאוכלוסייה הערבית.
- **להגדיר קריטריון מינימום של 20% מאירועי התרבות והאומנות במרחב הציבורי בערבית**, על ידי אמנים ויוצרים ערבים.
- **להבטיח כי פרסום הקולות הקוראים והמכרזים יהיה בערבית**, באופן מותאם לחברה הערבית ובפלטפורמות ציבוריות רלוונטיות לספקים מן החברה הערבית.
- **להבטיח ייצוג הולם של עובדים ערבים בגיבוש תוכניות עבודה העוסקות באירועים במרחב הציבורי**, ולהגדיר תהליך של שיתוף הציבור בתוכניות אלו לשם למידה משנה לשנה.
- **להכין תוכנית פעילות שנתית הכוללת התייחסות לשפה ולתרבות של האוכלוסייה הערבית בעיר**, כולל פרסומים בערבית, תכנון הפעילות בהתאם למועדי חופשות מבתי הספר הערביים, חגים של הדתות השונות ועוד.



פארקים עירוניים כמרחבים משותפים בישראל

מבוא

בשנים האחרונות, מספר המרחבים הציבוריים שיהודים וערבים חולקים הולך וגדל והמפגש בין שתי הקבוצות נעשה ליום-יומי ושגרתי יותר. מהלכים של צמצום פערים בכלכלה ובתעסוקה¹ הובילו למפגשים תדירים יותר בין הקבוצות במרחבים רבים ובהם מוסדות להשכלה גבוהה, מרכזי קניות, תחבורה ציבורית ופארקים עירוניים.

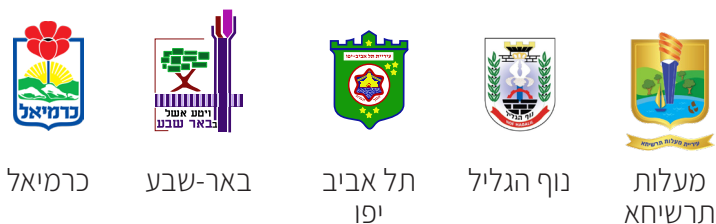
עם זאת, על רקע הסכסוך הלאומי ומגמות של הפרדה ארוכת שנים הכוללת הסתה ודה לגיטימציה, נותרו פערים תודעתיים וחומריים ניכרים בין ערבים ליהודים. השפה הערבית, התרבות, ההיסטוריה והזהות של הערבים הפלסטיניים כמעט ונעדרות מהמרחב והצגתן אינה מעוגנת בחוקים ובנהלים של מוסדות ציבוריים. כך נוצר מצב שבו האזרחים הפלסטינים מכירים את התרבות, השפה וההיסטוריה של החברה היהודית הרבה יותר טוב ממה שהאזרחים היהודים מכירים את השפה, התרבות וההיסטוריה של החברה הפלסטינית. פערים אלו מולידים הפרדות בלתי נראות במרחבים המשותפים, ומובילים למפגש לא שוויוני וטעון בין שתי הקבוצות.

להתרחבות של נקודות המפגש יש פוטנציאל שלילי וחיובי בעת ובעונה אחת. אם המרחבים ימשיכו להיות מתוכננים ומנוהלים ללא דגש על חיזוק ובניית החיים המשותפים, או אם לא ינוהלו כלל, הם עלולים להגביר את תחושת הניכור והעוינות ולעתים אף להיות קרקע פוריה לאלומות בין יהודים לערבים. אך אם יתוכננו וינוהלו כמרחבים משותפים, טמונה בהם הזדמנות לסייע בשבירת דעות קדומות וסטריאוטיפים, לתרום להעצמת השייכות ותחושת הביטחון של שתי הקבוצות במרחב, להיכרות וליצירת חיבורים בין־קהילתיים ולבנייה של חברה משותפת ויחסים המבוססים על שוויון וכבוד הדדי.

במחקר זה אנו מציעים מודל, כלי לניתוח המרחב, והמלצות לקידום מנגנונים עירוניים לניהול המרחבים הציבוריים הללו, מנגנונים שיכוונו להעצמת תחושת הביטחון ותחושת הקשר והשייכות של ערבים ויהודים למרחב, ויתמכו בעיצוב מרחבים אלו כמשותפים ושוויוניים. באמצעות בחינה ותכנון של המרחבים הציבוריים (כמו גם של תחומים נוספים באחריות העיריות) מבעד למשקפיים של שותפות ושוויון, אפשר ליצור מרחב מכליל וטוב יותר עבור כל התושבים.

1 למשל: פעילות הממשלה לפיתוח כלכלי באוכלוסיית המיעוטים בשנים 2016–2020, החלטה מספר 922 של הממשלה מיום 30.12.2015 וכן החלטה מספר 550 של הממשלה מיום 24.10.2021: התוכנית הכלכלית לצמצום פערים בחברה הערבית עד לשנת 2026

הממצאים במסמך זה מבוססים על מיפוי רוחבי מדגמי שערך צוות עמותת סיכוי-אופוק בתשע ערים מעורבות במהלך 2023. חלק מהערים שנבחנו במחקר זה (חיפה, רמלה, לוד ועכו) היו מעורבות לפני 1948 או נעשו מעורבות מייד אחרי המלחמה; שתיים מהן (תל-אביב-יפו ומעלות-תרשיחא) הפכו מעורבות מתוקף איחוד רשויות ואחת מהן (נוף הגליל) נעשתה מעורבת בשנים האחרונות בעקבות שינויים חברתיים, כלכליים ודמוגרפים ארוכי טווח. בשתי ערים נוספות (כרמיאל ובאר שבע) יש רוב יהודי מובהק אך הן בעיצומו של תהליך שבו הן נעשות מעורבות. אומנם בעת כתיבת מחקר זה כרמיאל ובאר שבע אינן נחשבות רשמית לערים מעורבות,² אך ניכר שהן מתמודדות עם נושאים רבים האופייניים לערים מעורבות, וכבר כיום מספקות שירותים ליישובים ערבים רבים בסביבתן שכן כל אחת מהן היא העיר הגדולה באזוריה.



בשנים האחרונות פרסמנו כמה מחקרים המתמקדים במרחבים ציבוריים (מוזיאונים, בתי חולים, תחבורה ציבורית ועוד) בהם תיארנו את ההדרה של השפה הערבית והמלצנו למוסדות ולמשרדי הממשלה הרלוונטיים כלים לקידום חברה משותפת. מחקר זה שם לו למטרה להנגיש כלים פרקטיים לעיצובם של פארקים ציבוריים בערים המעורבות כמרחבים משותפים מיטיבים לערבים ויהודים, לטובת מקבלי החלטות בשלטון המקומי ובמשרדי ממשלה רלוונטיים. אנו מבקשים להפוך אזורים אלה למרחבים מזמינים שישירו תחושה ביתית עבור ערבים ויהודים ויעודדו אינטראקציה מכבדת וחיובית ביניהם.

2 על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) יישוב מעורב הוא יישוב שבו רוב מכריע של תושבים יהודים ומיעוט ניכר של תושבים ערבים. בהגדרת יישוב מעורב אין קריטריון קשיח של שיעור התושבים הערבים, אך במסמכי מדיניות והחלטות ממשלה רשמיות, ערים מעורבות מוגדרות כערים שבהן המיעוט הערבי מונה 20% מאוכלוסיית העיר לפחות, או יותר מ-20,000 תושבים.

פארקים כמרחבי מפגש ועימות: רקע תאורטי

החברה בישראל רוויית שסעים וקונפליקטים. אחד המוקדים המרכזיים של מתח ועימות הוא השסע הלאומי בין יהודים ופלסטינים, המשפיע על הסכסוך הלאומי ארוך השנים בין הקבוצות ומושפע ממנו. שסע זה קשור בקשר הדדי לארגון המרחב הפיזי בכל הנוגע לחלוקת משאבים, הכרה בזהות, שפה ותרבות, ומידת ההפרדה, המפגש והאינטראקציה היום-יומית בין יהודים וערבים. במרחב הפיזי, של מקום מגורים,

חינוך ושירותים, אנו עדים לסגרגציה בולטת בין ערבים ויהודים, גם בין ערים וגם בתוך ערים מעורבות. לצד מדיניות תכנון מכוונת, המעודדת את המשך ההפרדה על ידי מתן שירותים נפרדים בחינוך, דת, מוקדי תרבות ועוד, יש סיבות נוספות למצב זה,³ בהן היסטוריה של המרחב המיושב, הרצון לשמר את התרבות והשפה של קבוצת המיעוט במרחב הציבורי, וכן התפתחות אורגנית הנובעת מצורך בביטחון ומתבטאת

בבחירה של אנשים הדומים זה לזה לגור בשכנות.⁴ ההפרדה בין יהודים לערבים במרחב מצטלבת עם הפרדות נוספות (למשל בין מעמדות כלכליים) ומגלמת בתוכה יחסי כוחות חברתיים.⁵ נכון שבכוחה של הפרדה זו להפחית את הפוטנציאל לחיכוך,⁶ אך כל עוד היא קורית מחוסר ברירה ולא מתוך בחירה, היא גובה מחיר ופוגעת באפשרות ליצירה של מרחבים וחיים משותפים – על אחת כמה וכמה בערים מעורבות, שבהן חולקים התושבים מרחב פיזי.

במרחבים הטרוגניים, הפרדת השימושים והשירותים בעיני לפי קהילות עלולה לפגוע בתפקוד הכלכלי של העיר, שכן היא מובילה לצמצום של שוק הצרכנים, מצמצמת את התחרות ומהווה חסם לצמיחה כלכלית⁷ וחשוב מכך: מעמיקה את הסכסוך בכך שהיא משמרת את אי השוויון בין

השסע הלאומי בין יהודים ופלסטינים
קשור בקשר הדדי לארגון המרחב הפיזי
בכל הנוגע לחלוקת משאבים, הכרה
בזהות, שפה ותרבות, ומידת ההפרדה,
המפגש והאינטראקציה היום-יומית.
במרחב הפיזי, של מקום מגורים, חינוך
ושירותים, אנו עדים לסגרגציה בולטת
בין ערבים ויהודים, גם בין ערים וגם
בתוך ערים מעורבות.

3 עו"ד עודד רון, ד"ר נסרין חדאד חאג'־יחיא" מעורבים אך לא שווים ייצוג התושבים הערבים בעיריות הערים המעורבות" פרלמנט 1 (83), המכון הישראלי לדמוקרטיה (2018).

4 James Laurence, Reconciling the Contact and Threat Hypotheses: Does Ethnic Diversity Strengthen or Weaken Community Inter-ethnic Relations, Ethnic and Racial Studies 37 (2015)

5 חיים יעקובי ושלי כהן הפרדה: הפוליטיקה של המרחב בישראל (א', 2007).

6 רות גביון "ציונות בישראל? בעקבות בג"ץ קעדאן" משפט וממשל (ו', 25), הפקולטה למשפטים אוניברסיטת חיפה (2000).

7 Scott A. Bollens, On Narrow Ground Urban Policy and Ethnic Conflict in Jerusalem and Belfast (2000)



הקבוצות, מקבעת את המעמד הכלכלי והפוליטי הקיים, מחלישה את היכולת לניוד חברתי וכלכלי ומעצימה את הפחד והניכור. יצירת מרחבים מופרדים ומדירים היא גורם מרכזי בהעמקת העוינות, הניכור, הפחד והגזענות בין קבוצות.⁸ כל זאת, לצד הקצנת הקיטוב החברתי במדינה, במיוחד מאז אירועי מאי 2021 ו-7 באוקטובר 2023 והמלחמה שפרצה לאחר מכן,⁹ עלולים להוביל למרחבים ציבוריים נפוצים בעיתות משבר ומתיחות.

בישראל, לצד ההפרדה הרווחת בין ערבים ליהודים במגורים ובחינוך,¹⁰ יש מרחבי מפגש רבים. כמו כן, שינויים כלכליים וחברתיים חוללו תמורות בהפרדה המרחבית. בעקבות מהלכים לצמצום פערים בהשכלה ובתעסוקה,¹¹ מרחבים שהיו הומוגניים בעבר נעשים יותר מגוונים. לצד זאת, פיתוח איטי והיעדר תכנון של

המרחב העירוני ביישובים הערביים¹² מביאים להגירה פנימית של אזרחים ערבים לערים מעורבות או יהודיות, לקבלת שירותים וגם למגורים.¹³ כיום יש יותר ויותר מרחבים ציבוריים שבהם מתקיים מגע ישיר בין ערבים ויהודים, בהם פארקים וגנים ציבוריים, בתי משפט, מוסדות בריאות, מוסדות השכלה גבוהה, מוסדות תרבות ואומנות, תחבורה ציבורית ומרכזי מסחר ופנאי.

8 Gordon W Allport, The Nature of Prejudice. Cambridge, MA: Perseus Books 28-47 (1954)

9 יארא נאסר, מונא עוידה וד"ר יוסי חסון "מגמות ביחסי יהודים וערבים בישראל בעקבות מלחמת חרבות ברזל" **מרכז אקורד** 2023.

10 ח'אלד אברעסבה "החינוך הערבי החינוך הערבי בישראל, דילמות של מיעוט לאומי" **מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות** 3/52 (2007).

11 החלטה מספר 922 של הממשלה "תוכנית חומש למגזר הערבי" (מיום 1.8.2021)
החלטה מספר 550 של הממשלה "התוכנית הכלכלית לצמצום פערים בחברה הערבית עד לשנת 2026" (מיום 24.10.2021).

12 ד"ר עינאיה בנאג'ריס ווג'די ח'לאיליה ד"ר רונן בן אריה "תכנון והסדרה ביישובים הערביים – תמונת מצב" **עמותת סיכוי-אופוק והמרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי** (2022).

13 בנימין בנטל ולביב שאמי "דפוסי הגירה בערים המעורבות בישראל: היבטים חברתיים-כלכליים" **מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל** 3 (2023).

יש יותר ויותר מרחבים ציבוריים שבהם מתקיים מגע ישיר בין ערבים ויהודים: פארקים וגנים ציבוריים, בתי משפט, מוסדות בריאות, מוסדות השכלה גבוהה, מוסדות תרבות ואומנות, תחבורה ציבורית ומרכזי מסחר ופנאי.

התרחבות של מרחבי המפגש מצריכה תכנון וניהול של מרחבים אלו. מתכננים וקובעי מדיניות בארץ ובעולם עסוקים בשאלה כיצד השימוש במרחב, ההיסטוריה של המקום, המיקום בתוך העיר ומרכיבים נוספים משפיעים על טיב האינטראקציות שמציע המרחב. כך למשל, מרכז קניות המרוחק מאזורי מגורים ושאינו נגיש בתחבורה ציבורית, יזמין אוכלוסייה של אנשים המחזיקים ברכב פרטי ומתכננים להגיע כדי לרכוש מוצרים, וימנע מעבר ומפגש ספונטני של אנשים; פארק שאינו מואר בלילה עלול למשוך פעילות עבריינית או אוכלוסיות מודרות ולהרחיק, בין היתר, נשים, ילדים וקשישים אשר עלולים להרגיש לא מוגנים; מרחב שיש בו שימושים מגוונים, כגון מבני מגורים, חנויות ובתי קפה, יהיה נגיש ומזמין למגוון גדול יותר של קבוצות, יזמן מגוון גדול יותר של אינטראקציות ויספק תחושת ביטחון רבה יותר.

פארקים ציבוריים הם מזירות המפגש האינטנסיביות בין ערבים ויהודים, וחלק ניכר מתרבות הפנאי של שתי הקבוצות. הם נכס ומשאב הפתוח לציבור למגוון שימושים בלתי צרכניים. פארקים נועדו לשהות ממושכת וצביונם תלוי רבות בתכנון, בעיצוב ובניהול המקום, כמו גם בתוכן שהרשות המקומית או התושבים יוצקים למרחב. תוכן זה עלול להעצים את הקונפליקט בין קבוצות ותרבויות, או להוות הזדמנות להעמקת ההיכרות הבין־תרבותית.

יש סוגים רבים של מרחבים ציבוריים, כגון מבני ציבור ותרבות, מרכזי תעסוקה, פארקים ועוד. פארקים ציבוריים בערים מעורבות או במרכזי מטרופולין הם מזירות המפגש האינטנסיביות בין ערבים ויהודים, וחלק ניכר מתרבות הפנאי של שתי הקבוצות מנוהל בהם. הם נכס ומשאב עירוני או מטרופוליני הפתוח לשימוש הציבורי ומתקיימים בהם מגוון של שימושים בלתי צרכניים באופיים. פארקים נועדו לשהות ממושכת וצביונם תלוי רבות בתכנון, בעיצוב ובניהול המקום על ידי הרשות המקומית, כמו גם בתוכן שהרשות או התושבים יוצקים למרחב. בכוחו של תוכן זה להעצים את הקונפליקט בין קבוצות ותרבויות, או לחלופין, לספק הזדמנות להעמקת ההיכרות בין הקבוצות וההכרה הבין־תרבותית.

במקומות רבים בעולם, במסגרת תהליכי שיקום ובנייה של חברות שיש בהן סכסוך לאומי, ולעיתים אף אלים, יש חשיבות רבה לתכנון ולניהול המרחב הפתוח המשותף (רחובות, פארקים ועוד). בבלפסט שבצפון אירלנד, למשל, המרחב העירוני התחלק בין פרוטסטנטים לקתולים, ועימותים בין שתי הקבוצות התקיימו ברחובות. המרחב הציבורי נעשה למוקד של עימותים אתניים בין הקבוצות,

שהפכו לסכסוך אלים במהלך המאה ה-20. לאחר שני עשורים וחצי של מאבקים אלימים, ב-1998 נחתם הסכם "יום שישי הטוב" שהביא להפסקת האש. כחלק מההסכם גובשה מדיניות שהתמקדה במרחבים המשותפים ובמרחבים המשמשים אנשים ממגוון רקעים אתנולאומיים, ובבנו תוכניות שטח לחיזוק תחושת השייכות והביטחון של כל האזרחים לעיר שבה הם חיים.¹⁴

בוונקובר שבקנדה יוחסה חשיבות רבה להון סימבולי ותרבותי בתהליך לפיוס ולשיקום היחסים.



גם בוונקובר שבקנדה¹⁵ נקבעה אסטרטגיה שמטרתה לחתור ליצירת מרחבים ציבוריים מכילים יותר. יוחסה חשיבות רבה להון סימבולי ותרבותי בתהליך לפיוס ולשיקום היחסים בין האוכלוסייה הילידית לצאצאי המתיישבים. בין השאר, הוחלט להגביר את הנוכחות והנראות של ההיסטוריה והתרבות של העמים הילדיים במרחב הציבורי, למשל על ידי החזרת שמות מקוריים לאזורים היסטוריים המזוהים עימם. לצד זאת, נדרשו צעדים קונקרטיים נוספים לקידום שוויון ונגישות של האוכלוסיה המוחלשת לשירותים ציבוריים. לשם כך פותחו מנגנונים לשיתוף תושבים מכל הקבוצות בעיצוב המרחב הציבורי והנוף התרבותי בעיר.

-
- Lang, L., & Mell, I. (2020). 14
 'I stick to this side of the
 park': Parks as shared
 spaces in contemporary
 Belfast. *Environment and
 Planning E: Nature and
 Space*, 3(2), 503-526.
- City of Vancouver Places 15
 for People, *Downtown
 Public Space
 Strategy* (2021)

מחקר שנערך בשיקגו מספק דוגמה לפארק המשמש כאזור לחיבור, במקום לחציצה, בין תושבים שחורים ולבנים. בפארקים יש פוטנציאל לשיפור היחסים בין קבוצות, ולחיבור בין אנשים.

נושא זה עומד גם במוקד מחקרים בארצות הברית. בכמה מחקרים נמצא כי פארקים משמשים כאזורי חיץ בין שכונות בעלות אופי אתני שונה. מהכיוון ההפוך, מחקר שנערך בשיקגו מספק דוגמה לפארק המשמש כאזור לחיבור, במקום לחציצה, בין תושבים שחורים ולבנים. נראה כי לפארקים יש פוטנציאל לשמש כ"סוכנים" פעילים בשיפור היחסים בין קבוצות, ולחבר בין אנשים.¹⁶

התושבים הערבים בערים המעורבות בישראל

נכון לסוף 2019, התגוררו בערים המעורבות בישראל (לא כולל ירושלים¹⁷) כ-190,000 תושבים ערבים.¹⁸ כ-13% מאוכלוסיית ערים אלו וכ-8% מאזרחי ישראל הערבים. מהמדד החברתי-כלכלי של הלמ"ס מסתמן שברוב הערים המעורבות, השכונות שמרבית אוכלוסייתן ערבית שייכות לאשכולות נמוכים מבחינה חברתית-כלכלית, ואילו האוכלוסייה היהודית פזורה על פני שכונות ואזורים המדורגים גבוה יותר מבחינה חברתית-כלכלית. למשל, בלוד, האזורים המאופיינים סטטיסטית ברוב של אוכלוסייה ערבית שייכים לאשכולות 1 ו-2, ואילו



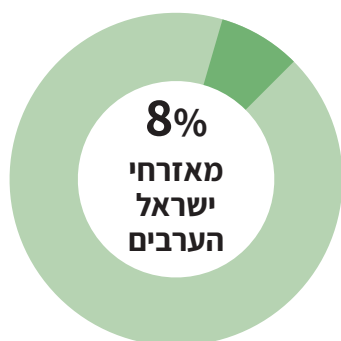
16 Paul H. Gobster, **Urban parks as green walls or green magnets? Interracial relations in neighborhood boundary parks**, U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE, Landscape and Urban Planning 43-55 (1998)

17 יש לציין שבמחקר זה בחרנו שלא לבחון את ירושלים, שכן מעמדה הסטטוטורי אינו מוסדר על פי החוק הבין-לאומי, וכ-40% מתושבי ירושלים הערבים אינם בעלי אזרחות ישראלית.

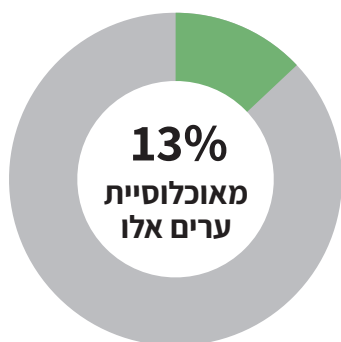
18 מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס)

בערים המעורבות בישראל מתגוררים

כ־190,000 תושבים ערבים



המהווים



* נכון ל-2019,
לא כולל ירושלים

האזורים המאופיינים סטטיסטית ברוב של אוכלוסייה יהודית שייכים לאשכולות 3-6. נוף הגליל ומעלות-תרשיחא יוצאות מן הכלל בעניין זה, ובהן לא נראה פער כזה בין השכונות.

דוח מבקר המדינה לשנת 2022 נכתב בעקבות אירועי מאי 2021, שבמסגרתם התקיימו עימותים קשים בין תושבים ערבים ויהודים בערים מעורבות. בדוח נמצאו פערים בין השירותים העירוניים שמקבלים תושבים יהודים לשירותים העירוניים שמקבלים תושבים ערבים בערים מעורבות. התשתיות העירוניות בשכונות הערביות לקויים (במיוחד ברמלה ובלוד), ונמצאו חסרים וליקויים בהנגשת השירותים העירוניים לערבית.¹⁹

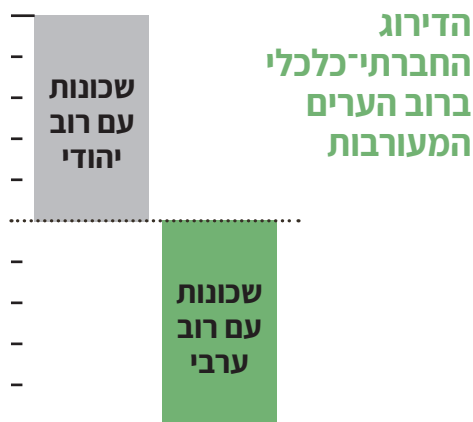
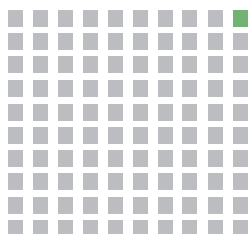
הדוח מצביע על מיעוט של נציגים ערבים בוועדות המרכזיות בעיריות ועל חסר בייצוג הערבים בתפקידים מקצועיים בכירים בעיריות.²⁰ עוד נמצא שהוקצה מספר מועט של נכסים עירוניים לשימוש החברה הערבית: מ־500 נכסים (מבני ציבור) שהוקצו בערים המעורבות (נוף הגליל, עכו, חיפה, לוד ורמלה), חמישה בלבד הוקצו לגופים המשתייכים לאוכלוסייה הערבית. בניגוד לקבוע בנוהל הקצאות, עיריית נוף הגליל לא פרסמה מידע בעיתון בערבית על הליכי ההקצאה של נכסים בתחומה.

הפערים בין ערבים ליהודים בערים המעורבות באים לידי ביטוי גם בגישה לשטחים פתוחים ובתכנון שטחים אלו. פארקים עירוניים והשימושים הנלווים אליהם (כמו פעילויות לילדים, למשפחות ולמבוגרים) הם משאב ציבורי ושירות עירוני הניתן לתושבים, אשר לרוב גם ממומן מכספי הציבור משלם המיסים. מרחבים ציבוריים פתוחים מספקים מרחב משחק פיזי לילדים

19 "שירותים מוניציפליים בערים מעורבות; דוח ביקורת מיוחד - ערים מעורבות" (מבקר המדינה, 2022).

20 ראו הערת שוליים מספר 19.

רק 5 מתוך 500
מבני ציבור עירוניים בערים המעורבות
הוקצו לאוכלוסייה הערבית



ומשמשים מקום בילוי וספורט למבוגרים וכן אזור להתכנסות קהילתית בלתי פורמלית. פארקים גם מאפשרים זמן שקט למנוחה מהמולת העיר, משמשים כריאה ירוקה וכמקום למפגש, היכרות עם האחר ושבירת דעות קדומות.²¹

ניכר מחסור במרחבים פתוחים ביישובים ערביים ובערים ערביות, כמו גם בחלק ניכר מהשכונות הערביות בערים המעורבות. מכיוון שרוב הפארקים נמצאים בערים יהודיות ובשכונות עם רוב יהודי בערים המעורבות, המפגש בין

גם אם ההפרדה בפארק עירוני נסתרת מעין חיצונית, היא יכולה להיות ברורה מאוד לעין מקומית: במחוות, שפה, שמות, פעילויות ובמרחב הפיזי עצמו, המגלם בתוכו ערכים ואילוצים היסטוריים.

הקבוצות מתרחש על קרקע לא ניטרלית, ולכן גם לא שוויונית. גם אם ההפרדה בפארקים עירוניים אינה גלויה לעין חיצונית, היא יכולה להיות ברורה מאוד לעין מקומית. סימני הפרדה מתבטאים ונתפסים באמצעות מחוות, שפה, שמות, פעילויות ובמרחב הפיזי עצמו, המגלם בתוכו גם ערכים ואילוצים היסטוריים. לעיתים קהילה מסוימת תימנע מלהגיע למרחב ציבורי בשעות מסוימות ביום, או בימים מסוימים. לעיתים אזורים מסוימים בפארק יהיו בשימוש נרחב של קהילה אחת על חשבון קהילה אחרת, או שהמפגש בין הקהילות יהיה מינימלי ושטחי.

אומנם במרחבים שכאלו טמון פוטנציאל לחיכוך, אך בניהול ותכנון טובים טמון בהם גם הפוטנציאל לחיבור. יצירת מרחב מזמין ומכיל גם עבור אוכלוסיית המיעוט דורש, קודם כול, הכרה במרחב שאינו שוויוני מלכתחילה. מפגש חיובי ופורה בין קבוצות אינו מובן מאליו ותלוי בתכנון ובניהול נכונים של הפארקים.

21 ראסם ח'מאסי "המרחב הציבורי וחזות היישובים הערביים בישראל, הסרת חסמים ומימוש אתגרי הפיתוח"

קרן פרידריך אברט בישראל והמרכז היהודי ערבי, אוניברסיטת חיפה (2016)



מתודולוגיה

מודל עבודה

מפגש נסיבתי בין תושבים המשתייכים לקבוצות לאומיות המצויות בקונפליקט יכול להוביל לחיזוק האמון ולהפחתת העוינות, או לחלופין – עלול להוביל לחיכוך ואלימות. כדי להשיג תוצאות חיוביות, יש צורך בתכנון ובניהול נכונים של המרחב והמפגש. ראשית, וחשוב מכול, יש לחתור לכך שאנשים בעלי זהויות לאומיות, מגדריות ומעמדיות שונות ירגישו מידה שווה של שייכות למרחב. שנית, על המרחב לספק תחושת ביטחון לכל המבקרים בו, ללא תלות בשייכות הקהילתית או הלאומית שלהם. לעיתים – לא תמיד – תחושת השייכות נגזרת מתחושת הביטחון. המפגש במרחב צריך להתקיים במצב של שוויון בין הקבוצות.²²

תחושת הביטחון והשייכות נגזרות, בין היתר, מתכנון ועיצוב המקום (האם הוא נצפה מהרחוב, האם יש בו תאורה, באיזו שפה השילוט, אילו סמלים ומתקנים יש בו, מה טיב הגישה אליו, ועוד) ומניהול (סוג הפעילות, סוג ומידת האבטחה, הנגשת המידע, עבודה עם התושבים ועוד). כאשר מבקרים מרגישים שהמקום והפעילויות המתקיימות בו נותנים מענה לצרכים ולזהות שלהם, ובמקביל הם חשים נינוחות ורוגע לצד בני קבוצות אחרות, יכול, לכל הפחות, להיווצר מפגש ניטרלי, שאינו משכפל ומעצים את הסכסוך. מפגש כזה יכול אף לשמש כפלטפורמה לפעילויות ולהתרחשויות שיש בהן מגע חיובי, בעל פוטנציאל לשנות תפיסות קדומות ולהפחית פחד הדדי.



המודל המוצע במחקר זה עוזר לאמוד את המרחב הציבורי על ידי בחינת האלמנטים הפיזיים והניהוליים שלו, ולהבין כיצד הם משפיעים על תחושת השייכות והביטחון של הקהילות המשתמשות בו. מודל זה מסייע לקובעי מדיניות ולמתכננים להפוך את המרחב הקיים והמתוכנן לשוויוני ומשותף, כך שיזמן אינטראקציה חיובית ויעודד שיפור של מערכות היחסים בין הקבוצות והקהילות המשתמשות בו.

22 Gordon W Allport, **The Nature of Prejudice**. Cambridge, MA: Perseus Books 28-47 (1954)

המודל המוצע כאן מבוסס על המודל שבנו שטרן ופייביש,²³ הכולל חמישה רכיבים: ייצוג, ניהול, פעילות, עיצוב וקהילה. התמקדנו בשלושה מהרכיבים בלבד – ייצוג, ניהול ופעילות – על מנת להציע אמצעים פשוטים יחסית ושימיים להשרות על המבקרים תחושת ביטחון ושייכות, לטובת שינוי בר־קיימה מובהק. אם תיווצר הזדמנות לחידוש או להקמה של פארקים עירוניים, נמליץ על שימוש במודל המלא. ד"ר מריק שטרן ליווה את המחקר לכל אורכו, מבניית כלי העבודה ועד לתהליך הכתיבה.



23 מריק שטרן ניצן פייביש "מרחב משותף בעיר מעורבת מודל ניתוח ופעולה" מכון ירושלים למחקרי מדיניות (2023).

כל אחד משלושת הרכיבים נבחן במודל זה באמצעות כמה מדדים:

ניתחנו את שם המקום והמשמעות הסימבולית שלו, את הסיפור ההיסטורי שמסופר או שאינו מסופר במרחב, את הסיפור העכשווי שהמקום מספר ואת המידה שבה כל אלה מייצגים את הקהילות היהודיות והפלסטיניות המשתמשות במרחב.	1. ייצוג 
בחנו את האמנות המוצגת במרחב הפארק; האם היא בעלת אופי לאומי? ואם כן – של איזה לאום? והאם יש ייצוג לאמנים משתי הקבוצות (יהודים וערבים)?	אמנות 
בחנו את נוכחות השפה הערבית במרחב; האם היא מופיעה על השלטים בפארק? ואם כן – האם היא תקינה? כמו כן, האם יש פרסום בערבית לאירועים ולשינויים הצפויים במרחב?	פארק שפה 
בחנו את רמת התחזוקה ומצב התשתיות במקום.	2. ניהול 
בחנו מי הגורם האחראי על הביטחון במרחב, וביררנו לאילו אוכלוסיות הוא נותן ביטחון.	תחזוקה 
בחנו באיזו מידה המרחב מנוהל; באילו תחומים מתחשב הגורם הציבורי המנהל את המקום? למשל האם יש ניהול פיזי בלבד, כמו פינוי זבל ותיקון מתקנים? או שיש ניהול רחב יותר, המביא בחשבון תוכן, מעורבות קהילתית ומפגש בין־קהילתי?	תחומי הניהול 
בחנו האם העירייה יוזמת אירועי תרבות ופנאי במרחב, ואם כן – אילו? והאם הם מיועדים (בשפה ובתוכן) לקבוצת הרוב היהודי, לקבוצת המיעוט הערבי או לשניהן?	3. פעילות 
בחנו אילו שימושים מתאפשרים במרחב; האם יש בו מתקנים המעודדים ומאפשרים פעילות, כמו מתקני משחקים, מתקני כושר, ספסלי פיקניק ועוד?	אירועים 
מגוון השימושים 	

כלי הבדיקה

מחקר זה נערך מתוך תפיסה שלפיה מרחבים ציבוריים, ובמיוחד פארקים, משקפים במובנים רבים את מערך הכוחות ואת החסמים וההזדמנויות ליצירת עירוניות משותפת. בחרנו לבחון פארקים עירוניים בערים מעורבות, שבהם שתי הקבוצות עושות שימוש, ולכן בהם הצורך הדוחק ביותר להתאמה של המרחב העירוני כך שייטיב עם שתי הקבוצות, כמו גם עם המפגש ביניהן.

לשם כך נבחרו 17 פארקים בתשע ערים מעורבות או אזורים משותפים. הפארקים שנבחרו גדולים יחסית (לא בגדר גינות כיס שכונתיות) ומזמנים מגוון אוכלוסיות מרחבי העיר וגם מחוץ לעיר. פארקים אלו נותנים מענה לאוכלוסייה יהודית וערבית, ושתי הקבוצות שוהות בהם זו לצד זו. כדי לשרטט תמונה טובה ומלאה ככל האפשר, נבחרו למיפוי בכל עיר, בהתאם לגודלה, בין פארק אחד לשלושה:

תל-אביב-יפו - פארק מנחם בגין, פארק צ'ארלס קלור ופארק מדרון יפו		חיפה - פארק הכט, טיילת בת גלים וטיילת לואי	
רמלה - פארק ההגנה		נוף הגליל - נופארק	
לוד - פארק גני אביב ופארק גנדי		עכו - לילי שרון וטיילת עכו	
באר שבע - פארק מרמלה ופארק הסופרים		כרמיאל - פארק רבין ופארק עדי למשפחה	
		מעלות-תרשיחא - פארק אגם מונפורט	

המיפוי התקיים במהלך 2023 באמצעות עוזרי מחקר שקיבלו הדרכה מתאימה. לשם בחינת המדדים בפארקים העירוניים, נערך סיור בכל אחד מהפארקים שנבחרו. עוזרי המחקר השתמשו בשאלון מובנה (המצורף בנספח 1) הכולל שאלות תצפית על המרחב, ונדרשו לאתר מידע נוסף בערוצים דיגיטליים. בחלק מהפארקים נערכו ראיונות מובנים למחצה עם מבקרים בפארק כדי להשלים את התמונה שהתקבלה בסיורים. כדי לאמת ולעבות את בסיס הנתונים, בחיפה וברמלה

התקיימו גם מפגשים עם פעילים עירוניים, ובחיפה, רמלה, תל־אביב־יפו ועכו התקיימו פגישות עם ארגוני חברה אזרחית ופקידים ברשויות.

על בסיס הנתונים שנאספו ניתן לכל אחד מהמדדים ציון בתשובה לשאלה באיזו מידה הוא מקדם מרחב משותף: כלל לא, במידה מועטה, במידה בינונית, במידה רבה, במידה רבה מאוד. כאשר המידע היה חסר, צוין "לא ידוע" (ראו נספח 2). נוסף לכל אלו, מיפינו את הקורלציה בין השטחים הפתוחים בכל עיר ובין השכונות שעיקר תושביהן ערבים. הנתונים נלקחו מאתר המפות הרשמי של מדינת ישראל (נתוני למ"ס ושימושי קרקע), והם הוצלבו ומוצגים במסמך זה על גבי מפה בכל עיר (למעט באר שבע וכרמיאל שאינן מוגדרות באופן רשמי ערים מעורבות).

1. ייצוג

בנייה של חברה שוויונית ומשותפת לאזרחים היהודים והערבים בישראל נשענת, בין השאר, על נוכחות שוויונית של השפה, התרבות, האומנות וההיסטוריה הערבית והעברית במרחב הציבורי. הדרת התרבות והמורשת ההיסטורית של המיעוט הערבי מהמרחב לצד הנכחה של הזהות והתרבות היהודית מביאה להעצמת רגשי זרות, ניכור ועוינות שהתפתחו בין יהודים וערבים על רקע הקונפליקט הלאומי ארוך השנים, ומקבעת מציאות של אפליה במשאבים ובתקציבים. לעומת זאת, ייצוג של הזהויות הקולקטיביות של שני העמים במרחב תורם לחיזוק תחושת שייכות, ומייצר נקודת פתיחה שוויונית ומכבדת לאינטראקציה בין חברי שתי הקבוצות. לפיכך, רכיב הייצוג קשור באלמנטים המנכיחים את הזהות הקהילתית הקולקטיבית במרחב. הזהות הקולקטיבית יכולה להתבטא בשם המקום, בשפת השילוט ובאומנות או במיצגים במרחב, וכן בזהות האמנים ובהיסטוריה של המרחב. כל אלו מספרים למבקרים את הסיפור של המקום ומשפיעים על תחושת השייכות שלהם.



שם המקום, הנצחת הסיפור ההיסטורי שלו והנרטיב המוצג למבקרים – כל אלה מלמדים למי המקום שייך. ככל שהנרטיב של המקום – המתבטא בשמו, בהיסטוריה ובסיפור שלו – כולל את הנרטיבים של שתי הקהילות, כך הוא מקדם שוויון בין הקבוצות ומשדר תמיכה ביצירת חברה משותפת. מרחב שבו נוכח רק נרטיב אחד קיבל ציון נמוך.



האומנות המוצגת במרחב יכולה לייצג תרבות וסיפור של קהילה אחת, של שתי קהילות או להיות אוניברסלית/ניטרלית. כשהאומנות במרחב מייצגת רק את קבוצת הרוב או שאין אומנות כלל, הציון נמוך. כשהאומנות המוצגת מייצגת את שתי הקהילות, הציון גבוה. ציוני ביניים ניתנו למרחבים שבהם האומנות אוניברסלית.



כאשר כל השלטים במרחב כתובים בשתי השפות (עברית וערבית), הציון גבוה, ואילו כאשר אין אף שלט בערבית, הציון נמוך. במרחבים שבהם חלק מהשלטים בערבית או שהערבית בשלטים שגויה, ניתן אחד מציוני הביניים, בהתאם למספר השלטים המתורגמים ולטיבם.

לנוכחות השפה הערבית חשיבות כפולה: פרקטית וסימבולית. פרקטית, השלטים מספקים נגישות למידע ולשירותים. סימבולית, השלטים משדרים ליהודים וערבים כאחד מסר שהמרחב שייך לכולם ומאפשרים חיבור וקשר למקום. היעדרה של השפה הערבית, כמו גם נוכחות חלקית שלה או שימוש לקוי בה, מעבירים מסר של הדרה ומעודדים נורמה של התעלמות מהאזרחים הערבים ומחיקתם מהמרחבים המשותפים.

	רכיב: ייצוג	
פרמטרים:	מדד:	
מהו "הסיפור" של המקום ובאיזה אופן הוא מתורגם לקהל המבקרים? האם הנרטיב במרחב הוא חד-לאומי, רב-לאומי או אוניברסלי? מה שם המקום, מה הסיפור ההיסטורי של המקום ומה אופן ציונם במרחב?	 נרטיב	
האם מיצגי האומנות בפארק מייצגים תרבות של קבוצה אחת, ואם כן – של איזו קבוצה? מה זהות האמנים שעבודותיהם מוצגות במרחב?	 אמנות	
האם השפות של הקהילות המשתמשות במרחב מיוצגות בשילוט בפארק ובפרסומים במדיה הדיגיטלית הקשורים למרחב הפארק (אירועים, שיפוצים ועוד)?	 שפה	



2. ניהול



פארק עירוני הוא מרחב ציבורי פתוח שבו מתקיימים מפגשים נסיבתיים ומגוון פעילויות, המושפעים מאוד מאופי ניהול המקום. במרחבים ציבוריים מתקיים מגע ישיר בין תושבים ערבים ויהודים וטמון בו פוטנציאל לביטוי של הקונפליקט הלאומי בשטח. כדי לעודד מפגש מיטיב בין שתי הקהילות במרחב, חשוב לבחור מודל ניהול מתאים. היעדר ניהול או ניהול מינימלי, המסתכם בעיקר בתחזוקה שוטפת, משאיר את המרחב חשוף למפגשים קונפליקטואליים.

לוסיאנה לאנג ואיאן מל²⁴ טוענים כי ניהול ותכנון של מרחבים ציבוריים פתוחים, כגון פארקים, צריכים להיות גמישים לשינויים כדי לענות על הצרכים של הקהילה, ולהביא בחשבון נקודת פתיחה של הפרדה ואפליה פיזית ולאומית. מודל ניהול רצוי כולל מנגנונים להבניית קשר תדיר של הגורמים הרלוונטים בעירייה עם הקהילה, כך שיוכל להשתנות בהתאם לצרכים העולים מהמקום.

לבסוף, אנשי המקצוע האמונים על תכנון וניהול המרחב צריכים להביא בחשבון שהמרחב נמצא בשימוש של אנשים מקבוצות לאום שונות, הנמצאות בקונפליקט מתמשך. הכשרה מתאימה, שתעזור בהעמקת ההיכרות עם קבוצת המיעוט, הנמצאת בתתי־יצוג ברשויות המקומיות, תסייע בתכנון שוויוני יותר של המרחב, המותאם לכל המשתמשים בו. השאלה מי מנהל את המרחב היא שאלת מפתח. כדי ליצור מרחבים מכילים, חשוב מאוד שהתכנון והניהול יהיה משותף, ערבי־יהודי. אם הניהול אינו משותף, יש לבחון באילו מנגנונים אפשר לשתף את הציבור בקבלת החלטות, ובמיוחד את האזרחים הערבים.

ניהול ותכנון של מרחבים ציבוריים פתוחים צריכים להיות גמישים לשינויים כדי לענות על צרכי הקהילה, ולהביא בחשבון נקודת פתיחה של הפרדה ואפליה פיזית ולאומית. מודל ניהול רצוי כולל מנגנונים להבניית קשר תדיר בין העירייה לקהילה, כך שיוכל להשתנות בהתאם לצרכים.

ניהול שכולל תחומים רבים יותר, למשל של היבטים תרבותיים, קהילתיים ובין־קהילתיים, נוסף לפיזיים, מספק מענה רחב יותר לפתרון קונפליקטים ומסייע לעיצוב מרחב מוגן יותר. כך אפשר להשרות תחושת ביטחון, ואף לספק מענה לאתגרים של ביטחון אישי, יחד עם גורמי אבטחה מתאימים. המוקדים העירוניים צריכים להשלים את התמונה, להיות נגישים וזמינים בשפות של המשתמשים במרחב, לספק מענה לצרכים שוטפים העולים מהשטח ולספק מענה מותאם ושוויוני יותר.



Lang, L., & Mell, I. 'I stick to this side of the park': Parks as shared spaces in contemporary Belfast. 24 Environment and Planning E: Nature and Space, 3(2), 503-526 (2020).



סוגיה נוספת בנושא הניהול היא כיצד להשרות ביטחון על כל הקבוצות המבקרות במרחב. מעבר ליצירת מרחב נעים, נקי ומזמין, יש לבחון אילו מנגנוני אבטחה ישרו ביטחון על מגוון רחב של קהילות. מנגנונים משלימים שיכולים להשרות תחושת ביטחון הם, למשל, מגוון שימושים המזמינים אוכלוסיות מגוונות לאורך כל שעות היום, התארגנויות קהילתיות במרחב הציבורי, מינוי אחראי שכונתי לפארק ועוד.

רכיב: ניהול	
פרמטרים:	מדד:
בחנו את רמת התחזוקה ומצב התשתיות במקום.	 תחזוקה
בחנו מי הגורם האחראי על הביטחון במרחב, וביררנו לאילו אוכלוסיות הוא נותן ביטחון.	 אבטחה
בחנו באיזו מידה המרחב מנוהל; באילו תחומים מתחשב הגורם הציבורי המנהל את המקום? למשל האם יש ניהול פיזי בלבד, כמו פינוי זבל ותיקון מתקנים? או שיש ניהול רחב יותר, המביא בחשבון תוכן, מעורבות קהילתית ומפגש בין-קהילתי?	 תחומי הניהול



כאשר התחזוקה במרחב טובה, כלומר כשהמרחב נקי והמתקנים מתוחזקים, כשהתשתית חדשה או מתוחזקת בקביעות כך שהמרחב משרה ביטחון ומאפשר נוחות במרחב, הציון גבוה. כאשר המרחב מלוכלך או חשוך והמתקנים שבורים או לא מתוחזקים, הציון נמוך. ככל שתחומי הניהול רבים יותר וכוללים, נוסף להיבטים הפיזיים, גם פעילות תרבותית, שותפות בין-קהילתית בניהול, ו/או מנגנוני היועצות ושיתוף בין-קהילתיים, הציון גבוה יותר. ככל שמנגנוני האבטחה מורכבים יותר, ומאפשרים נוכחות שוטפת יותר במרחב – למשל משמרות קהילתיות, אבטחה פרטית ומתנדבים נוסף למשטרה – כך תחושת הביטחון של המבקרים גוברת והציון גבוה יותר. כמו כן, מכיוון שמשטרת ישראל אינה גוף הנוסך ביטחון בחברה הערבית, מנגנוני אבטחה אזרחיים או פרטיים הקיימים לצד מענה של המשטרה מזכים

את המרחב בציון גבוה, מכיוון שהם מסייעים להתאמה טובה יותר של הפארק למגוון מבקרים (ראו פירוט בנושא זה בפרק הממצאים).²⁵

3. פעילות

פארק הוא לרוב מרחב חינוכי ופתוח לציבור, ובכוחו לספק מענה לצרכים רבים של המבקרים בו, בין שמדובר בפעילות תרבות ופנאי ובין שמדובר בפעילות ספורט או במפגש חברתי. אופי הפעילות תלוי במתקנים שהמקום מציע, ובתוכן שהעירייה או הגוף המנהל בוחרים להביא למרחב.



מרחב המציע מגוון של מתקנים ופעילויות יזמין מגוון גדול יותר של אוכלוסיות, וצפוי שיהיה בו שימוש אינטנסיבי לאורך כל שעות היממה – דבר המשרה תחושת ביטחון.²⁶ זמן הפעילות, שפתה ותוכנה ישפיעו על האוכלוסייה שתגיע לצורך את התוכן. כך למשל, הצגה לילדים בעברית תזמין קהל של משפחות דוברות עברית ופעילות בחופשת חג המולד תזמין אוכלוסייה החוגגת חג זה או נמצאת בחופשה בתקופה זו. הפעילות יכולה להיות מזמינה ולהשרות תחושת שייכות למרחב בכלים אלו, ולחזק את תחושת השייכות והביטחון במרחב המשותף. פעילות מגוונת ומותאמת נותנת מענה לכל קהילה בנפרד ועשויה גם לייצר מפגשים בין־קהילתיים ורב־גיליים לאורך כל שעות היום.



במרבית המרחבים מסוג זה, קהילות שונות מבלות זו לצד זו ולא מתקיימת ביניהן אינטראקציה, או שהמפגש פורמלי (למשל שיחה בין קונה למוכר), אך ככל שהאינטראקציה מעמיקה וממושכת יותר, גדל הפוטנציאל לקשר חיובי. לכן חשוב שתהיה במרחב פעילות יזומה המאפשרת מפגש על בסיס משותף שאינו לאומי (למשל הורים, אימהות בחופשת לידה, שחקני שחמט ועוד).

כדי שפארק ציבורי ישרה תחושת שייכות וביטחון על תושבים ערבים ויהודים כאחד, על המתקנים, התוכן ושפת הפעילות להתאים לשתי הקהילות. אפשר ליצור תוכן ופעילויות המותאמים לכל קבוצה בנפרד, ואפשר גם ליצור תוכן ופעילויות המתאימים לשתי הקבוצות יחד, סביב נושאים שאינם לאומיים או פוליטיים, ובשתי השפות. יש אפשרויות נוספות ליצירת תוכן המעודד מפגש מיטיב. חשוב לתכנן את הפעילות במרחב ברגישות ובהתאמה, ולשמור על גמישות לנוכח השתנות הצרכים, כדי לנצל את הפוטנציאל ליצירת מפגש על בסיס שוויוני ולתרום להתהוותה של חברה משותפת.

Marik Shtern, "Urban Neoliberalism vs. Ethno-National Division: The Case of West Jerusalem's Shopping Malls" Cities, Volume 52 (2016).

Paul H. Gobster, Managing Urban Parks for a Racially and Ethnically Diverse Clientele, 24(2) Leisure Sciences 143-159 (2022)

רכיב: פעילות



פרמטרים:

מדד:

האם מתקיימים במרחב אירועי תרבות ופנאי? אם כן – האם הם מיועדים לקבוצת הרוב היהודי, לקבוצת המיעוט הערבי, או לשתייה?



אירועים

האם המרחב משמש למגוון פעילויות או למספר מצומצם של פעילויות? האם יש במרחב מתקנים מחוללי פעילות?



מגוון השימושים

כשיש במרחב אירועים מאורגנים מטעם העירייה, המותאמים שפתית ותרבותית לשתי הקהילות, הציון גבוה. כשהפעילות מכוונת לקהילה אחת בלבד או כשאין פעילות, הציון נמוך. כשיש פעילות מועטה לשתי הקבוצות, ניתן ציון ביניים. כשאין מגוון של שימושים אלא רק שימוש אחד במרחב, הציון נמוך. כשיש מגוון שימושים במרחב ומגוון מתקנים מחוללי פעילות והמרחב פונה למגוון רחב של קהלים, הציון גבוה.



אירועים



פרק זה מציג את תוצאות המיפוי ואיסוף המידע על פארקים עירוניים בערים מעורבות ואת ניתוח הממצאים על פי המודל שתואר בפרק המתודולוגיה. הממצאים מוצגים לפי חלוקה לערים ולפארקים. בנוסף, תחת התוצאות בכל עיר מוצגת מפה המציגה את תפוצת הפארקים בעיר ואת השכונות שבהן רוב של תושבים ערבים. הניתוח באמצעות המודל מציג תמונת מצב אנליטית של התנאים הקיימים לשותפות ושוויון בפארקים ציבוריים בערים המעורבות. על בסיס זה גיבשנו המלצות עבור מקבלי החלטות בזירה המוניציפלית והארצית לשיפור המצב.

מידת קידום השותפות:



כלל לא



מועטה



בינונית

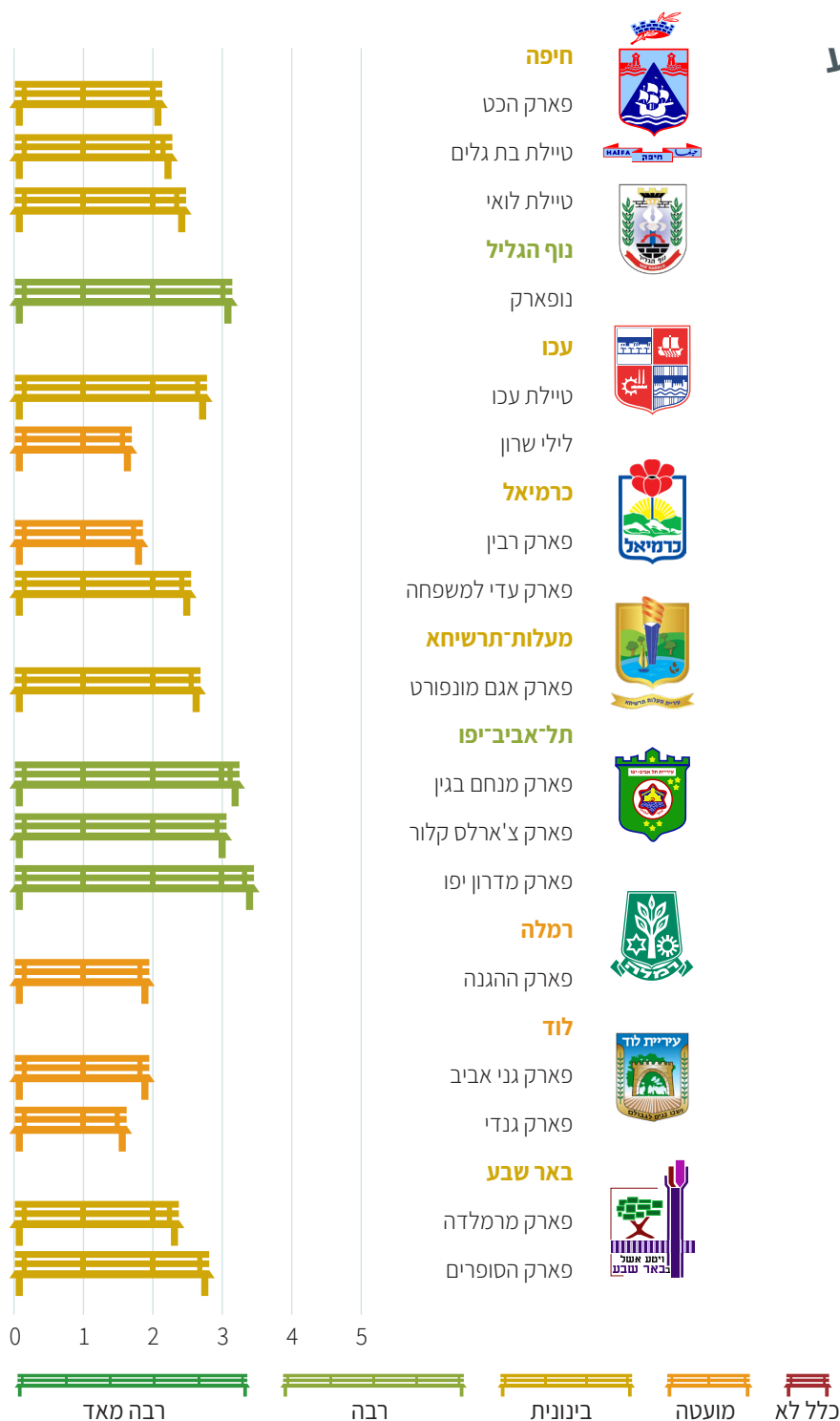


רבה



רבה מאד

ציון ממוצע לפי פארק



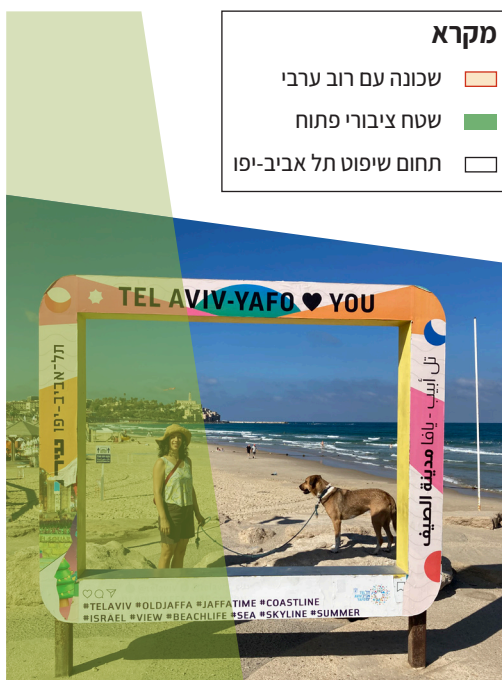
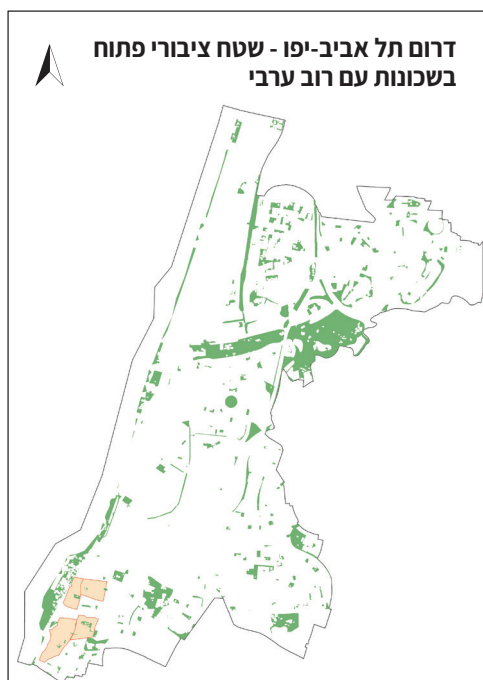
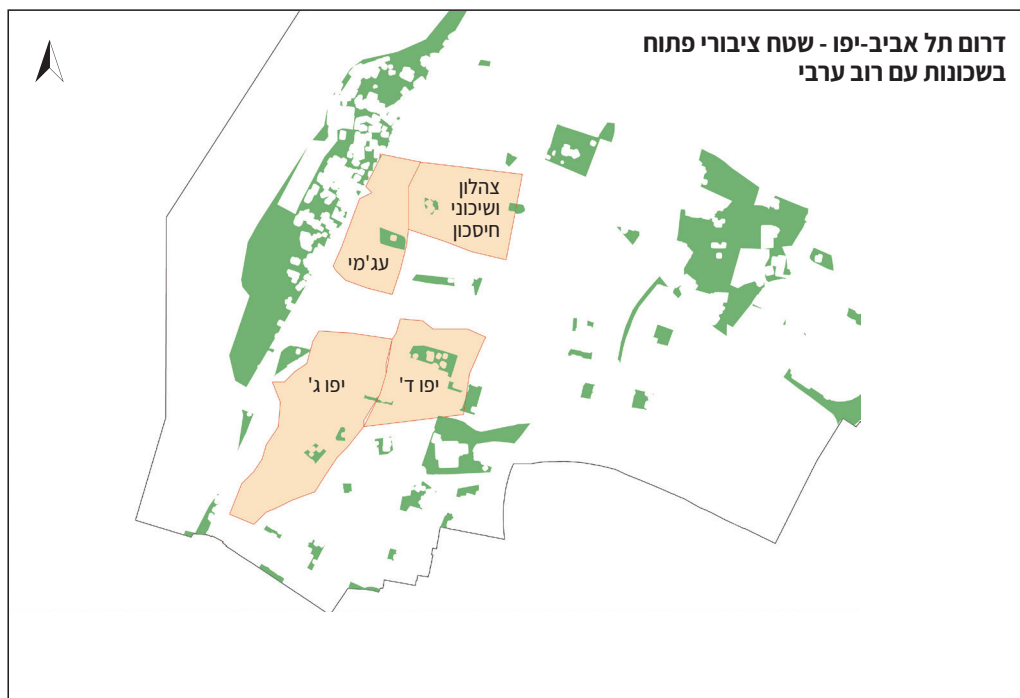
תל-אביב-יפו

תל-אביב-יפו, ובערבית תל אֵיִיב-יפֵא, היא עיר במחוז המרכז בישראל. היא העיר המרכזית במטרופולין גוש דן ומשמשת כמרכז כלכלה, תרבות ואומנות גדול בישראל. על פי נתוני הלמ"ס לשנת 2023, מתגוררים בה 476,126 תושבים, 22,232 מהם ערבים; 4.7% מאוכלוסיית העיר.

לפני 1948 היו אלה שתי ערים נפרדות: יפו הערבית ותל-אביב היהודית, וסביבן כמה כפרים ערביים: שייח' מוניס (באזור אוניברסיטת תל-אביב כיום), לג'רישה וג'מאסין אל ע'רבי (מדרום לשכונת בבלי כיום), סומייל (מצפון-מזרח לצומת רחובות אבן גבירול וארלוזורוב כיום), ואבו כביר וסלמה (בדרום העיר של היום). תושבי הכפרים גורשו ועזבו והכפרים סופחו לתל-אביב. על הבתים שלא נהרסו, חל חוק נכסי נפקדים ושוכנו בהם תושבים יהודים, עולים חדשים. רוב אוכלוסיית יפו המקורית ברחה או גורשה, והתושבים הערבים המתגוררים כיום ביפו הם בעיקר צאצאים של פליטי פנים שהגיעו מיישובים אחרים במהלך מלחמת 48 ואחריה.

על פי דוח ביקורת מיוחד של מבקר המדינה משנת 2022 שיעור העובדים הערבים בעיריית תל-אביב-יפו גדול משיעור הערבים תושבי העיר (562 עובדים ערבים מ-10,425, 5.3%). עוד עולה מהדוח כי העירייה מקדמת פעילות לטובת גיוון תעסוקתי ושילוב עובדים ערבים, ונוקטת צעדים לעיצוב אקלים ארגוני מכבד ורב-תרבותי. עם זאת, יש בעירייה רק 11 עובדים בכירים ערבים, מתוך 721 עובדים בכירים. במוקד העירוני (106) יש שני עובדים ערבים מתוך 42 עובדים. אין מענה בערבית לניתוב שיחה ויש מענה אנושי בעברית בלבד, אלא אם יש במקרה עובד דובר ערבית באותו זמן.

בעקבות פניה של עמותת סיכוי-אופוק עיריית תל-אביב-יפו קידמה פרויקט הכולל מיזם אומנותי בפארק מדרון יפו (פארק עג'מי). פרויקט האומנות נועד להנכיח את התרבות והשפה הערבית במרחב, ועשה שימוש בפיתגמים בערבית אשר תורגמו לעברית ותועתקו. הפעילות בפארק עג'מי מפורסמת בעברית וערבית ומותאמת לשני הקהלים, בשפה ובתוכן. מהלך זה הוא נקודת מוצא חשובה להכרה בתרבות של תושבי העיר הערבים.



א. פארק מנחם בגין (פארק דרום)

פארק מנחם בגין נפתח לקהל ב־1988, ונקרא בהתחלה פארק דרום, בגלל מיקומו, בדרום תל־אביב. ב־2013 שופץ הפארק וניתן לו שמו הנוכחי, על שם מנחם בגין, ראש ממשלת ישראל השישי, בעברו מפקד ארגון האצ"ל ויו"ר תנועת "החירות", שהפכה לימים למפלגת הליכוד. הפארק משתרע על שטח של כ־1,000 מ"ר. הוא שוכן על השטחים הדרומיים של היישוב הפלסטיני סלמה שהיה קיים עד 1948 (היום אזור שכונת כפר שלם), והעיר יפו השתרעה עד אליו. יש בפארק מסלול ריצה מואר ובטוח לנשים, כחלק מפרויקט עירוני גדול בשם "רצות על בטוח".



מידת קידום שותפות בפארק מנחם בגין (דרום)	ציון ממוצע (1-5) מדד
 הפארק על שם מנחם בגין – נרטיב ציוני/יהודי  יש בפארק כמה פסלים, ללא קונוטציה לאומית. שם האומן או האומנית לא מצוין.  יש בפארק 44 שלטים, כ- 33 מתוכם, 75% בערבית. יש העתקים רבים של שלט "אסור להדליק מנגל" בעברית בלבד. אין פרסומים בערבית בנוגע לפארק או לאירועים בפארק.	 נרטיב  ייצוג  אמנות  שפה 2.6
 חברת אבטחה פרטית, שיטור עירוני  תחזוקה שוטפת וטובה. המקום נקי.  ניהול פיזי וכן פעילויות שוטפות.	 תחזוקה  ניהול  אבטחה  תחומי הניהול 3.6
 פעילויות פתוחות לציבור, למבוגרים, ילדים ומשפחות. בעברית בלבד.  מתקנים מחוללי פעילות רבים: מתקני כושר, פינת מנגלים, גינת כלבים, מתקני שעשועים, מגרש כדורסל, ספסלים, סקי מים, פינת חי, מסלול ריצה בטוח לנשים ועוד.	 פעילויות  פעילות  מגוון השימושים 3.5

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ב. פארק צ'ארלס קלור

הפארק קרוי על שם הנדבן צ'ארלס קלור, ונמצא בדרום-מערב העיר, על חורבות השכונה הערבית מנשייה. מנשייה נכבשה ב־1948 ונהרסה סופית בשנות ה־60. בגלל העלות הגבוהה של פינוי הררי הפסולת של הריסות השכונה, החליטה העירייה לכסות את השטח באדמה ועליה נבנה הפארק. מהשכונה הערבית נשארו מסגד חסן בק ובית גידי, שבו שוכן מוזיאון האצ"ל המתעד את המערכה של כיבוש יפו ומנשייה.

את הפארק מנהלת חברת גני יהושע (המנהלת גם את פארק הירקון ואת פארק מנחם בגין) – חברה עירונית בבעלות מלאה של עיריית תל־אביב־יפו, המחזיקה, מנהלת, מפתחת ומפעילה שטחים נרחבים לרווחת הציבור ולשימוש. הכנסות החברה מנותבות לטובת תושבי העיר.



מידת קידום שותפות בפארק צ'ארלס קלור	ציון ממוצע (1-5)
בפארק נמצאים מוזיאון האצ"ל ואנדרטה ללוחמים. אין כל אזכור רשמי של השכונה הפלסטינית שהייתה במקום. הפארק קרוי על שם תורם יהודי בריטי. יש בפארק שלושה פסלים, ללא אופי לאומי, של אמנים יהודים-ישראלים. נוסף להם, יש אנדרטה (ומוזיאון) ללוחמי האצ"ל שכבשו את השכונה מנשייה. מצוין. יש בפארק 24 שלטים, מתוכם 16, כ-67% מהם מופיעים גם בערבית. שלט אחד הופיע בערבית בלבד.	נרטיב אמנות שפה ייצוג 2.6
הפארק מתוחזק ונעים. עובדי עירייה מסיירים בשטח ודואגים לשמור על הסדר. המתקנים במצב טוב. שיטור עירוני ומשטרה ניהול פיזי ואירועים מזדמנים	תחזוקה אבטחה תחומי הניהול ניהול 3
אירועים למבוגרים, לילדים ולמשפחות, פסטיבל אוכל, הופעות ועוד, בעיקר בעברית. אך לעיתים גם בערבית. מגוון מתקנים (מתקני ספורט, ספסלים, אזור למנגל, שולחן פינג פונג, מגרש כדורעף, מזרקה לילדים)	פעילויות מגוון השימושים פעילות 3.5



מידת קידום השותפות:

ג. פארק מדרון יפו מתנزه العجمي: "אין כאב גדול יותר מלשמור בליבך סיפור שלא סופר מעולם" (מאיה אנג'לו)

פארק מדרון יפו משתרע לאורך רצועת החוף הדרומית של תל-אביב, ובצמוד לשכונת עג'מי. שמו הלא רשמי בערבית הוא פארק עג'מי. הפארק הוקם על הריסות בתים שהיו בעג'מי לפני 1948, והוא משקף את המלכוד שבו נתונים אזרחים פלסטיניים במדינת ישראל: מצד אחד הם רוצים לחיות בשקט ולקבל שירותים ומרחבים פתוחים התואמים את צורכיהם וצורכי ילדיהם, ומצד שני מוטלת עליהם אחריות לדרוש שימור של ההיסטוריה הקולקטיבית שלהם ומורשת עמם. תושב יפו שהשתתף באסיפה של תושבים מטעם העירייה ביקש להשאיר את התל כסמל של הנכבה. מעצבת הפארק אכן הושפעה מבקשתו ועיצבה מרחב המאזכר את אובדן העיר בחוויה של תושבי עג'מי. לאורך שנות שיקום הפארק השתנה גם אופי השכונות הסמוכות. אמנים יהודים צעירים עברו להתגורר בשכונה, מגמה שהובילה לעליית מחירי דירות ולדחיקת חלק מתושבי יפו החוצה.

את הפארק הקימה החברה העירונית עזרה ובצרון ומנהלת אותו עיריית תל-אביב-יפו. יש בו גינת כלבים, חוף רחצה, טיילת, מתקני משחקים לילדים, אזור למנגלים ומתחם נינג'ה. לאורך השנה מתקיימות בו פעילויות חד-פעמיות לנוער ולמבוגרים.

שירי מלר ונואל ערפאת, מעצבות גרפיות בהכשרתן, יצרו את פרויקט "מנקול", המשלב משפטים ופתגמים בערבית ובעברית על גבי אובייקטים קיימים בפארקים עירוניים. יחד עם צוות עמותת סיכוי-אופוק, הפועל להנחת הערבית במרחבים ציבוריים, פנו השתיים לעיריית תל-אביב-יפו. בעקבות הפנייה הובילה רשות החוסן של עיריית תל-אביב-יפו פיילוט ברוח הפרויקט בפארק מדרון יפו, אשר עמד בפני הריסה ובנייה מחודשת.



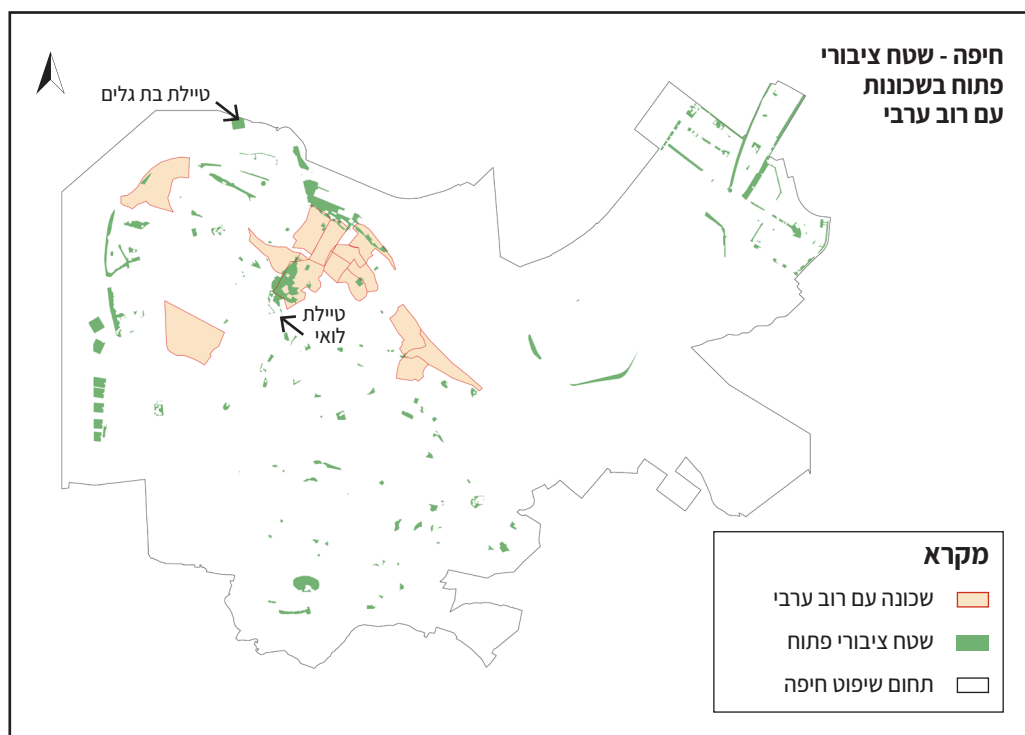
מידת קידום שותפות במדרון יפו מתנزه العجمي	מדד	ציון ממוצע (1-5)
   יש שימוש אמנותי בשרידים שנשארו באזור, אך אין אזכור או הנכחה של מקורם. מספר פתגמים מהתרבות הפלסטינית מתורגמים לעברית ומופיעים בתעתיק לאורך הפארק. שני פסלים ללא הקשר לאומי. בפארק כ-25 שלטים, 22 מהם, 88% מתורגמים לערבית. שלושה מהשלטים ישנים ולא מתורגמים. שם הפארק אינו מתורגם.	 נרטיב  אמנות  שפה	ייצוג  3.6
   יש אזורים שבהם מפוזר זבל, אך המתקנים מתוחזקים היטב. יש נגישות לפארק בשבילי אופניים ובשבילי הליכה. משטרה / שיטור עירוני וסירת לביטחון עירוני של עיריית תל-אביב-יפו. ניהול פיזי, אירועים מזדמנים, פרויקט אומנות משותף	 תחזוקה  אבטחה  תחומי הניהול	ניהול  3
  יש אירועים לצעירים ולמבוגרים, לעיתים בעברית ולעיתים בערבית. הפרסומים לאירועים בשתי השפות. מתקני כושר, פארק נינג'ה, טיילת, אזור למנגלים, גינת כלבים וחוף רחצה	 פעילויות  מגוון השימושים	פעילות  4

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

לאחר הטמעת הפיילוט ביקרנו בפארק עג'מי פעמיים כדי לערוך מיפוי. בשני המקרים פגשנו תושבים ותושבות, וראינו תלמידים וילדים פלסטינים מהשכונה משחקים בטבעיות במרחב. בסיום שערנו, מצאנו שילוט קבע בערבית ובעברית, פרסומים בערבית לפעילות קרובה בערבית ובה צוין שם הפארק בערבית וכן מימוש של פרויקט "מנקול" – פתגמים מהתרבות הפלסטינית מתורגמים ומתועתקים לעברית מוטמעים על השבילים לאורך הפארק. כל אלה בגדר מחווה לתושבי השכונה. עם זאת, לא מצאנו הסבר היסטורי על המקום.

חיפה

העיר חיפה, ובערבית חיڤا, משמשת כמרכז של מטרופולין חיפה. מתגוררים בה 292,745 תושבים, מהם 259,051 יהודים ו-33,694 ערבים; כ-12% מאוכלוסיית העיר (הלמ"ס 2023). היא מדורגת בדירוג סוציאקונומי 7.



עיריית חיפה היא היחידה שבבעלותה תאגיד עירוני ערבי-יהודי הפועל בתחומי תרבות, אומנות וחינוך לבניית חברה משותפת²⁷ והיא משמשת כמרכז תרבותי, אומנותי ופוליטי של החברה הערבית. על פי דוח ביקורת מיוחד של מבקר המדינה משנת 2022, שיעור העובדים הערבים בעיריית חיפה גדול משיעורם בעיר, אך שיעור העובדים הערבים הבכירים בעירייה נמוך יחסית, ועומד על כ-7% מסך העובדים הבכירים.²⁸

אתר העירייה מתורגם לערבית ברובו, אך חלק מהקישורים והפרסומים מופיעים בעברית בלבד. על פי דוח הביקורת המיוחד של משרד מבקר המדינה משנת 2022 יש במקד העירוני (106) שלושה עובדים ערבים מתוך 15, ואין במקד הודעת הכוונה בערבית.

המפה מציגה תמונת מציאות חלקית בלבד. רבים מהשטחים הירוקים הפתוחים בחיפה הם טיילות החוף והוואדיות המצויים בעיר – אלה אינם מופיעים על גבי מפה זו. במפה נראים שטחים ציבוריים פתוחים בשולי רוב השכונות הערביות, חוץ משכונה אחת שבה נראה ריכוז גדול יותר של שטחים פתוחים, שכן בה מצויים הגנים הבהאיים.



27 פירוט על התאגיד העירוני: מרכז תרבות בית הגפן חיפה.

28 "דוח ביקורת מיוחד בנושא ערים מעורבות: השיטור ואכיפת החוק בערים מעורבות באירועי שומר החומות ובעת שגרה" (מבקר המדינה, 2022).

א. פארק הכט

פארק הכט שוכן לאורך החוף, בין תל שקמונה והגן הלאומי שקמונה לחוף דדו. הפארק נפתח ב־2008 והוא משתרע על שטח של 75 דונם – הפארק הגדול ביותר בשטחה האורבני של חיפה. הפארק קרוי על שמו של ראובן הכט, תעשיין ציוני וחתן פרס ישראל לשנת 1988, מכיוון שהוקם במימון משותף של קרן הכט ועיריית חיפה.

אגף החופים של עיריית חיפה מנהל את הפארק, והאבטחה באחריות פקחי עיריית חיפה, הכפופים למשטרת ישראל. הפארק מיועד לקהל יעד מגוון של משתמשים: משפחות, ילדים, מבוגרים, רצים, הולכים, משחקי כדור, רוכבי אופניים ועוד. הוא אתר פופולרי ופתוח לצילומי חתונות ולאירועים עירוניים ויש בו מתקנים מחוללי פעילות כמו מגרשי כדורגל וכדורסל.



מידת קידום שותפות בפארק הכט		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	הפארק קרוי על שם דמות לאומית ציונית; מחצית משיפוץ הפארק נעשתה במימון קרן על שם הדמות.	 נרטיב	 ייצוג
		 אמנות	
	בפארק 14 שלטים, שבעה מהם, 50% מתורגמים לערבית, באופן תקין.	 שפה	
	מתוחזק ונקי, מתקנים במצב טוב	 תחזוקה	 ניהול
	שיטור עירוני / משטרה	 אבטחה	
	ניהול פיזי בלבד	 תחומי הניהול	
	אין אירועים קהילתיים בפארק.	 פעילויות	 פעילות
	מגוון מתקנים, נגיש למגוון אוכלוסיות	 מגוון השימושים	

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ב. טיילת לואי



טיילת לואי נבנתה ב־1992 לאורך רחוב יפה נוף המשקיף על מפרץ חיפה. היא הוקמה מכספי תרומות של בני משפחת גולדשמיט (תושבי העיר) שביקשו להנציח את בנם, לואי גולדשמיט, שנהרג בתאונת דרכים. אורך הטיילת כ־400 מטר והיא משמשת כמוקד משיכה, בעיקר בגלל הנוף הנשקף ממנה והירידים המתקיימים בה. תיירים

רבים מגיעים אליה בשל קרבתה לגנים הבהאיים. אל הטיילת מגיעים תושבי העיר ותושבים מערים סמוכות, בעיקר מערים ומיישובים ערביים שבהם יש פארקים ספורים או שאין בהם כלל פארקים.

ב־2001 החליטה עיריית חיפה להרחיב את פעילות "החג של החגים" גם לטיילת לואי, ובמסגרת האירוע מתקיימות שם הופעות, מוצבים דוכני אוכל ועוד. רוב האירועים מתקיימים בעברית, למעט אירועים בודדים בערבית.

בטיילת מתקני ישיבה, ספסלים, דשא ועצים וכן משחקייה לילדים, סמוך למלון דן כרמל. הטיילת משמשת מבקרים בעיקר להליכה אך גם לישיבה שקטה מול הנוף. המבקרים במקום מעידים כי הם באים לשבת בשקט או לטייל וכי האינטראקציה בין האנשים מועטה. צמחייה מסתירה את המרחב מהרחוב ובערב הטיילת חשוכה יחסית, ולכן מתעורר חוסר ביטחון ואף פחד לשהות במקום.



מידת קידום שותפות בטיילת לואי	מדד	ציון ממוצע (1-5)
  	המקום נקרא על שם בנם של תורמים (יהודים), שנהרג בתאונת דרכים. לא מוצבת אומנות בפארק. יש בפארק 13 שלטים, ארבעה מהם, כ-33% מתורגמים לערבית, באופן תקין.	ייצוג  1.6 נרטיב אמנות حديقة פארק שפה
  	תחזוקה שוטפת, פינוי זבל וגינון שיטור עירוני / משטרה תחזוקה ומעט פעילות סביב "החג של החגים"	ניהול  3.3 תחזוקה אבטחה תחומי הניהול
 	אירוע חד־פעמי במסגרת "החג של החגים", רובו בעברית ומיעוטו בערבית. מתקנים המתאימים לילדים וגם למבוגרים. יש צל.	פעילות  2.5 פעילויות מגוון השימושים

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ג. טיילת בת גלים

טיילת בת גלים שוכנת לאורך חוף הים בשכונת בת גלים בחיפה, בין בסיס צבאי של חיל הים בצפון לתל שקמונה בדרום. לטיילת שם לא רשמי בערבית – תל א-סמכ السمك ("תל הדגים").



מידת קידום שותפות בטיילת בת גלים	ציון ממוצע (1-5)	מדד
   שם עברי בלבד; השם הערבי שונה ואינו רשמי. לא מוצבת אומנות בפארק. יש בפארק 29 שלטים, 10 מהם כ-33%, מתורגמים לערבית, באופן תקין.	ייצוג  1.3	 נרטיב  אמנות  שפה
   תחזוקה שוטפת, מתקנים במצב טוב שיטור עירוני / משטרה ניהול פיזי של המרחב. יש פעילות מאורגנת של העירייה פעם-פעמיים בשנה, דוכני אוכל.	ניהול  3	 תחזוקה  אבטחה  תחומי הניהול
  הפעילות בעברית בלבד, פעם-פעמיים בשנה. ספסלים, מתקני שעשועים, חוף ים, מתחם אוכל פתוח	פעילות  2.5	 פעילויות  מגוון השימושים

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

באר שבע

באר שבע היא עיר מרכזית במחוז הדרום. שטח השיפוט שלה נרחב ומונה 117,500 דונם – השלישית בישראל, אף שהיא העיר התשיעית בגודלה בישראל מבחינת גודל האכלוסייה. באר שבע מדורגת במדד סוציו-אקונומי 5. על פי נתוני הלמ"ס לשנת 2023, בבאר שבע מתגוררים 215,459 תושבים, 6,158 מהם ערבים (נכון ל-2021), לא כולל סטודנטים ותושבים שאינם רשומים. בגלל מחסור או היעדר מוחלט של פארקים ביישובים הערביים הסובבים את העיר, מגיעים רבים מתושביהם לפארקים הגדולים בעיר כדי לנפוש ולנוח. המוקד העירוני (106) בעברית בלבד.



א. פארק מרמלדה

הפארק נמצא בתפר שבין קמפוס האוניברסיטה ובית החולים, ונפתח לציבור ב-2015. לטענת ראש העיר, לפני הקמת הפארק הייתה באזור עזובה. הפארק משמש את תושבי העיר וכן תושבים מתל שבע, שיש ממנו גישה נוחה בתחבורה ציבורית לאזור זה של העיר. ליד הפארק יש תחנת רכבת וכן מגרש חניה גדול. הפארק מוקף גדר ויש אליו שתי כניסות. הוא ננעל כל ערב, ב-21:00 בחורף וב-22:00 בקיץ. בפארק יש חדר עבור פקח של העירייה שתפקידו לפקח על התנהלות תקינה של הפארק וכן לפתוח אותו בשעות הפעילות ולנעול בערב. הפארק מנוהל על ידי עיריית באר שבע.

מידת קידום שותפות בפארק מרמלדה		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	שם המקום ניטרלי, ואין אזכור לנרטיב יהודי או ערבי במרחב.	 נרטיב	 ייצוג
	לא מוצגת אומנות בפארק.	 אמנות	1.6
	יש בפארק 34 שלטים, 10% מהם גם בערבית (שני שלטי אזהרה ליד בריכת הנוי).	 שפה	
	הפארק נקי ומתוחזק, ועבר שיפוץ בשנים האחרונות.	 תחזוקה	 ניהול
	הפארק מוקף גדר, וסגור בשעות הלילה. משטרה ושיטור עירוני אחראיים על הביטחון. יש אחראי פארק שנמצא בביתן בפארק בשעות היום.	 אבטחה	3
	ניהול פיזי בלבד	 תחומי הניהול	
	יש משחקי כדורעף כמעט כל יום, בהשתתפות יהודים וערבים, וכן אימוני כושר לילדים; כל היוזמות פרטיות, ובעברית בלבד.	 פעילויות	 פעילות
	אזור להחלקה על גלגליות, בריכת נוי אקולוגית, שבילי הליכה ורכיבה, מתקנים לילדים וספסלי ישיבה	 מגוון השימושים	2.5

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ב. פארק הסופרים

פארק הסופרים נמצא בתפר שבין שכונה ד' ושכונה ב' בבאר שבע, שבהן מתגוררות משפחות ותיקות יהודיות לצד סטודנטים יהודים וערבים מאוניברסיטת בן-גוריון, ממכללת סמי שמעון ועוד. רוב תושבי השכונות האלה יהודים, אך יש משפחות ערביות בודדות. בעבר היה הפארק מוזנח וחלקו שימש כאתר לפסולת בנייה, אך ב-2018 שופץ ושודרג ומאז נהיה אבן שואבת לתושבי כל העיר. העירייה אחראית על תחזוקת הפארק ותפעולו. רכב שיטור עירוני מסייר בפארק. בפארק בית קפה הפועל עד השעה 23:00, משחקיות, ספריית רחוב, שולחנות פינג פונג, מגרש כדורגל ועוד, וכן ירידים ואירועים מזדמנים. ריבוי השימושים מייצר תנועה רציפה של אנשים בפארק לאורך שעות היום ומשרה תחושת ביטחון. הצביון היהודי שולט בעיצוב, באומנות ובגרפיטי.



מידת קידום שותפות בפארק הסופרים	מדד	ציון ממוצע (1-5)
  	שם הפארק, "פארק הסופרים", מצביע על נרטיב כללי. אין לפארק שם בערבית. ציורי קיר עם פתגמים ומשפטים מהתנ"ך. יש בפארק כ-20 שלטים. אין אף שלט בערבית. תקין.	ייצוג  1.6 נרטיב אמנות חדיקה פארק שפה
  	הפארק משופץ ומתוחזק באופן שוטף. המתקנים במצב טוב. שיטור עירוני ומשטרה נוסף על הניהול הפיזי של המקום, יש גם פעילות שוטפת במרחב, אך היא מכוונת לקהל יהודי בלבד.	ניהול  3.3 תחזוקה אבטחה תחומי הניהול
 	ירידים ואירועים לאורך השנה ובסופי שבוע. האירועים בעברית בלבד. בית קפה, מתקני שעשועים, ספרייה פתוחה, שולחנות פינג פונג, מגרש כדורגל, ספסלים	פעילות  3.5 פעילויות מגוון השימושים

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

רמלה

שם העיר רמלה, ובערבית الرملة, ומשמעות השם "מדינת אל-רמל", כלומר "עיר החול" (مدينة الرمل). העיר מונה 79,312 תושבים, מהם 57,818 יהודים ו-21,493 ערבים; כ-27% מאוכלוסיית העיר (הלמ"ס 2022). רמלה מדורגת באשכול סוציו-אקונומי 4, ויש הבדלים ניכרים בין שכונות בעיר.

רמלה נוסדה בתחילת המאה השמינית כעיר מוסלמית ערבית, וכבר אז הייתה מהערים הגדולות והחשובות באזור ושימשה כמרכז פוליטי וכלכלי. כיום, העיר רואה עצמה כ"עיר עולם",²⁹ המאחדת את כל העדות והדתות, ללא התייחסות מיוחדת לחברה הערבית החיה בה, אף ששיעורה קרוב ל-30% מאוכלוסיית העיר.

בבדיקה שערכנו נמצא כי אתר העירייה והפרסומים בפייסבוק בעברית בלבד. במוקד העירוני (106), המענה האוטומטי בעברית בלבד, ויש מוקדן אחד בלבד דובר ערבית, שאינו נמצא במוקד כל הזמן.

במיפוי אפשר לראות כי בשכונות הערביות בעיר אין שטחים פתוחים או שיש שטח פתוח קטן בשולי השכונה. פארק ההגנה, שאותו בדקנו, מספק שירות לתושבי כל העיר וכן לתושבי השכונה, שבה מתגוררים גם ערבים (פחות מ-40% מתושבי השכונה).

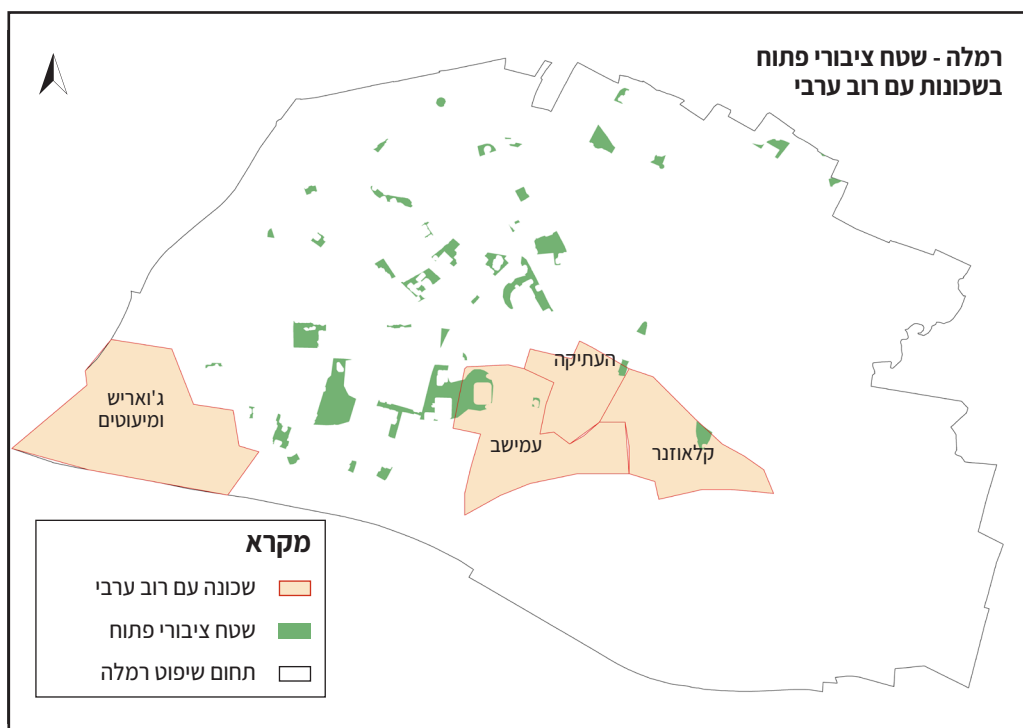


29 מקור: אתר עיריית רמלה - <https://ramle.org.il/>

ישראל פרקר, מתוך אתר פיקיוויקי



רמלה - שטח ציבורי פתוח
בשכונות עם רוב ערבי



א. פארק ההגנה

פארק ההגנה קרוי על שמו של אליהו גולומב, שהיה בכיר בארגון ההגנה. הפארק ממוקם בשכונה מעורבת, ונגיש הן לאוכלוסיה ערבית הן לאוכלוסיה יהודית, ברגל ובתחבורה ציבורית. הפארק משמש גם תושבים משכונות אחרות ואף את תושבי לוד, המגיעים למרכז המסחרי הקרוב ולאזור העיר העתיקה. הפארק פתוח לרחוב, ויש בו מתקנים המתאימים למגוון שימושים: ספסלים, ספריית החלפה חינומית, מתקני כושר, מתקני משחקים לילדים, ספסלי פיקניק וגינת כלבים. לפיכך מבקרים במגוון גילים פוקדים את הפארק לכל אורך שעות היום.

מצב המתקנים אינו טוב. למשל, בעת המיפוי עמד ספסל אחד שרוף והיה מעט זבל מפוזר ברחבי הפארק, והתאורה בלילה דלה. מוצבים בפארק שני פסלים, אחד של כבשים רועות והשני של לוחות הברית. הפארק ציבורי ותפעולו באחריות העירייה.

המבקרים בפארק מעידים כי התקשורת בין יהודים וערבים מינימלית, ונסבה בעיקר על התנהלות שוטפת במרחב. על פי רוב "כל אחד בשלו" ואנשים נמנעים מאינטראקציה מחשש לחיכוך. על פי מה שעלה בקבוצת המיקוד ברמלה, קהילות מסוימות נמנעות מלהגיע לפארק בימים מסוימים, כדי להימנע ממפגש ומהסיכוי לעימותים.



מידת קידום שותפות בפארק ההגנה	מדד	ציון ממוצע (1-5)
  	נרטיב חד-לאומי, יהודי שני פסלים, אחד בעל אופי לאומי יהודי והשני ללא אופי לאומי. אין שילוט בערבית. שישה שלטים בעברית, מוזנחים וישנים.	ייצוג  1.3 נרטיב אמנות חדיקה פארק שפה
  	הפארק מעט מלוכלך, המתקנים לא מתוחזקים. יש ספסל שרוף וגרפיטי. משטרה בלבד בעיקר ניהול פיזי של המרחב.	ניהול  2 תחזוקה אבטחה תחומי הניהול
 	לא נמצאו אירועים במרחב. מתקנים לילדים, ספסלי פיקניק, ספסלי ישיבה, ספריית החלפת ספרים, גינת כלבים	פעילות  2.5 פעילויות מגוון השימושים

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

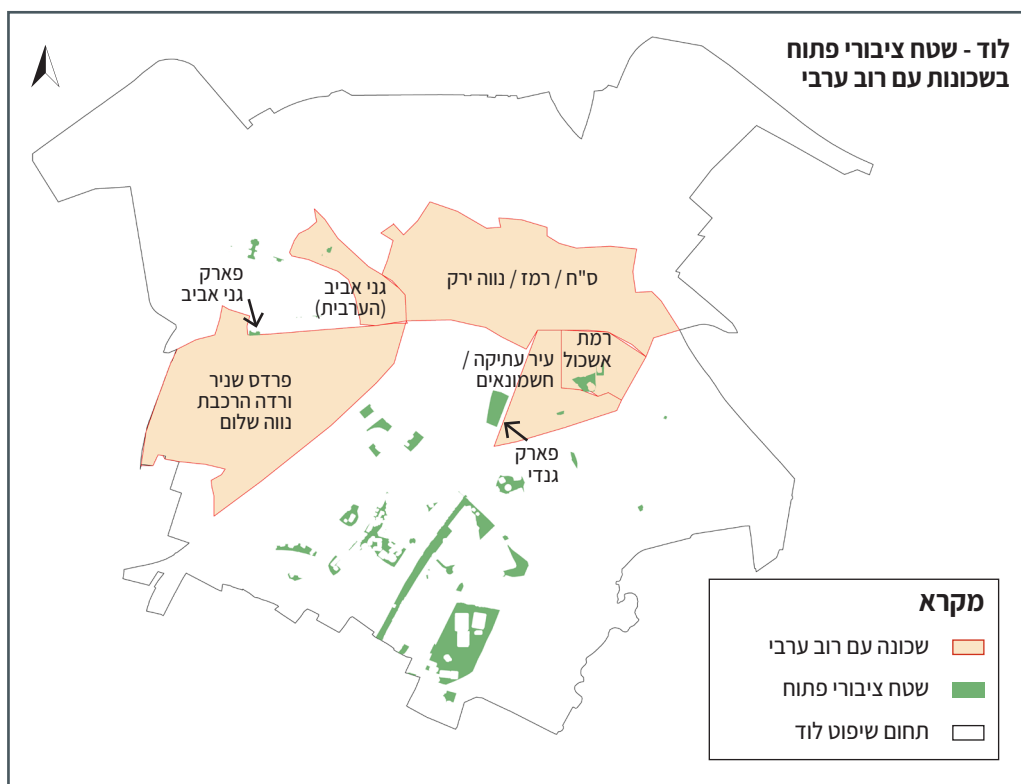
לוד

לוד, ובערבית اللد, הייתה עיר ערבית עד 1948. אחרי 1948 נשארו בה כ-1,000 תושבים ערבים, בשכונת שקריות היום הרכבת ורמת אשכול, ושוכנו בה אזרחים יהודים מהמעברות שהיו סמוכות לעיר. על פי הלמ"ס, נכון לסוף מאי 2023, מתגוררים בעיר 85,592 תושבים, 69.2% מהם יהודים ו-23.6% ערבים. העיר מדורגת באשכול סוציאקונומי 4 (נכון ל-2019). השכונות שבהן רוב ערבי מדורגות באשכול 2-3 והשכונות שבהן אוכלוסייה מעורבת או יהודית מדורגות באשכולות 6-12.

שיעור העובדים הערבים בעירייה עומד על 13% (נכון ל-2022) ויש בה עובד ערבי בכיר אחד בלבד מקרב 82 עובדים בכירים. רוב התוכן באתר העירייה מוגש בערבית, אך חלק מהקישורים מובילים לדפים בערבית.

במוקד העירוני (106) יש מערכת לניתוב שיחות בערבית בלבד. אך לאחר שמגיעים למענה האנושי אפשר לקבל מענה בערבית.

במפה רואים כי למעט בשכונת רמת אשכול אין בשכונות הערביות שטחים ציבוריים פתוחים כלל.





א. פארק גני אביב

פארק גני אביב נמצא בשכונת גני אביב היהודית ובסמיכות לשכונת הרכבת ולעיר העתיקה, הערביות ברובן. בשכונת הרכבת אין כלל פארקים וגנים ציבוריים לשימוש התושבים. גני אביב הוא פארק עירוני באחריות העירייה ומשמש את תושבי העיר ממגוון שכונות. הפארק נגיש בתחבורה ציבורית, ברגל וברכב פרטי. הוא משמש כמקום בילוי למשפחות עם ילדים, וכן למבוגרים המחפשים מקום לשבת. יש בו מתקני שעשועים לילדים, ספסלים, דשא ופינות ישיבה, אך המקום מלוכלך ומעט מוזנח. למרות שמבליים בפארק יהודים וערבים גם יחד, אין בו כלל שילוט בערבית.



מידת קידום שותפות בפארק גני אביב		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	שם הפארק כשם השכונה, גני אביב. אין נרטיב לאומי, אך גם אין שם בערבית.	 נרטיב	ייצוג  1.3
	אין בכלל אומנות בפארק.	 אמנות	
	בסך הכול יש שישה שלטים בפארק – כולם בעברית.	 שפה	
	יש פחים, אך גם זבל מפוזר. המקום מוזנח יחסית.	 תחזוקה	ניהול  2
	משטרה ושיטור עירוני	 אבטחה	
	ניהול פיזי בלבד	 תחומי הניהול	
	פעילות מעטה מאוד, ובעברית בלבד.	 פעילויות	פעילות  2.5
	יש מגרשי כדורגל וכדורסל צמודים לפארק, וכן ספסלי ישיבה ומתקני שעשועים.	 מגוון השימושים	

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ב. פארק גנדי על שם רחבעם זאבי ("גנדי")

פארק גנדי נמצא בתפר שבין שכונת אלישיב היהודית ובין העיר העתיקה, שתושביה ערבים. הפארק נגיש בתחבורה ציבורית, ברכב, ברגל ובאופניים לתושבים ערבים ויהודים ממגוון שכונות בעיר. הוא מופיע במפות בשם "הגן העירוני" אך קרוי על ידי העירייה גן גנדי. הוא נקרא על שם רחבעם זאבי ("גנדי"), אלוף בצה"ל, פוליטיקאי ישראלי ושר התיירות לשעבר, ממנהיגי הימין הישראלי ואיש ארץ ישראל השלמה. זאבי תמך בעידוד הגירה ערבית מרצון אל מחוץ לגבולות ישראל, ואף קידם השקפה זו בציבור ובכנסת בשנות ה-80 ובשנות ה-90 של המאה ה-20. ב-2013 התקיים מאבק של תושבי שכונת אלישיב היהודית להרחקת תושבים ערבים מגן קטן יותר, סמוך לגן גנדי. תקרית זו מעידה על השבריריות של הקיום המשותף גם בגן הציבורי הגדול יותר, גן גנדי.

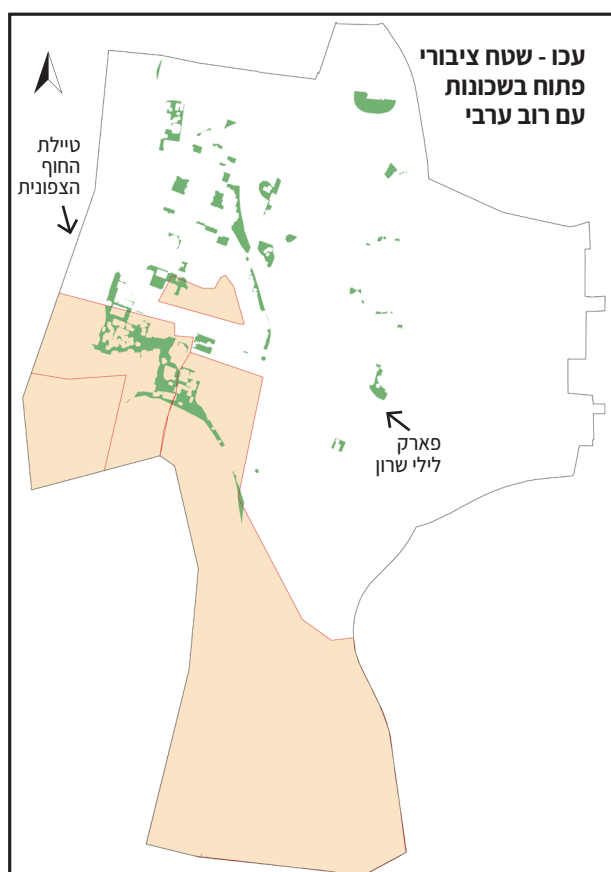


מידת קידום שותפות בפארק גנדי		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	המקום קרוי על שם רחבעם זאבי ("גנדי") – נרטיב ציוני.	 נרטיב	 ייצוג
	יש בפארק שתי אנדרטאות: אחת לזכרו של רחבעם זאבי, והשנייה לזכר תושבי העיר שנרצחו בפעולות איבה.	 אמנות	1
	יש בפארק שישה שלטים, חמישה מהם בעברית. רק אחד מהם, כ-17% הוא שלט אזהרה שהמקום מצולם, מתורגם לערבית.	 שפה	
	הפארק מוזנח ומלוכלך.	 תחזוקה	 ניהול
	משטרה ושיטור עירוני	 אבטחה	2.3
	בעיקר ניהול פיזי, אירועים בודדים במהלך השנים	 תחומי הניהול	
	אין כמעט אירועים בפארק; אירועים בודדים במהלך השנים.	 פעילויות	 פעילות
	מתקני משחקים לילדים, ספסלים, גינת כלבים	 מגוון השימושים	1.5

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

העיר עכו, ובערבית عكا ("עכא"), היא מערי הנמל העתיקות בעולם. חלקה המזרחי של העיר כיום נבנה על אדמות הכפר הפלסטיני אלמנשיה, שהיה קיים עד 1948. על פי הלמ"ס, נכון לסוף מאי 2023, חיים בעכו 51,888 תושבים, מהם 67.1% יהודים, 27.7% ערבים, ו-5.2% בני קבוצות אחרות. בשכונות מסוימות, כגון שכונת וולפסון והעיר העתיקה, מתגורר רוב ערבי מובהק ובאחרות, כמו מרכז העיר, חיים גם יהודים וגם ערבים. עכו מדורגת באשכול סוציו־אקונומי 4.

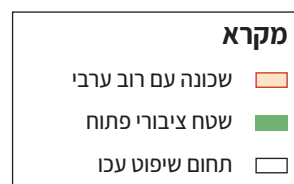
שיעור העובדים הערבים בעיר עומד על 19% (נכון ל-2022), ושיעור העובדים הבכירים הערבים עומד על 9% (שישה עובדים ערבים בכירים מתוך 64 עובדים בכירים). אתר העירייה בעברית, מלבד הדף הראשון, שמתורגם לערבית. נכון לכתובת שורות אלה, האתר בהרצה ויש לוודא כי יותאם בהמשך גם לתושבים הערבים, בשפה ובתוכן. המוקד העירוני (106) פועל בעברית בלבד. אין מערכת ניתוב שיחות בערבית ואין מענה אנושי בערבית.



במפה רואים כי בעיר העתיקה אין כלל שטחים ציבוריים פתוחים, אך בטבעת המקיפה את העיר העתיקה יש ריכוז גדול של שטחים ציבוריים פתוחים, בהם בתי קברות עתיקים ומוקדי תיירות אחרים.

א. טיילת החוף

הטיילת משתרעת לאורך החוף, מהעיר העתיקה לכיוון צפון העיר, על פני 1.2 ק"מ. חלקה הצפוני הוקם על המעברה מזרע, שממנה נשאר בית אחד בודד בטיילת. היא עוברת סמוך לשכונות ערביות,



יהודיות ומעורבות ונגישה לכל האוכלוסיות, מעכו וגם מיישובים הסובבים את העיר. הטיילת עברה שיפוץ יסודי בשנים האחרונות.

מדידת קידום שותפות בטיילת החוף	מדד	ציון ממוצע (1-5)
   נרטיב ניטרלי. שם הפארק פרקטי ומתאר את המקום שבו הוא נמצא. אין עבודות אומנות. יש פסל של "I Love Akko". יש בפארק 12 שלטים, שלושה מהם (25%) בערבית. כל השלטים בערבית הם שלטי אזהרה. שלט אזהרה שהמקום מצולם, מתורגם לערבית.	          נרטיב אמנות חדיקה פארק שפה	ייצוג  2.3
   היו אנשי תחזוקה במקום. נקי. פינוי אשפה, מתקנים במצב טוב. משטרה ושיטור עירוני ניהול פיזי, אירועים מזדמנים.	         תחזוקה אבטחה תחומי הניהול	ניהול  3
  פעילויות מעטות לילדים באזור הבמה, בעברית מתקני כושר, במה להופעות, ספסלי ישיבה, חוף רחצה	     פעילויות מגוון השימושים	פעילות  3

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ב. פארק לילי שרון

פארק לילי שרון שוכן בדרום העיר, מול גבעת נפוליאון. הוא נקרא על שמה של לילי שרון, אשתו השנייה של ראש הממשלה לשעבר אריאל שרון. את הפארק הקימו עיריית עכו, קרן קיימת לישראל ומשרד הבינוי והשיכון. יש בו שבילי הליכה, שבילי אופניים, מתקני שעשועים לילדים, אזורי פיקניק, ברזיות ופינות ישיבה. הוא פתוח לאורך שעות היום ונעול בלילה. הכניסה הראשית לפארק, מכיוון הרחוב, פתוחה אך הכניסות מכיוון השכונה היו נעולות בכל הפעמים שבהן ביקרנו בפארק. הפארק נסתר מהרחוב והתאורה בו דלה, כך שיש תחושה של חוסר ביטחון כשאין בו הרבה אנשים.



מידת קידום שותפות בפארק לילי שרון		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	המקום נקרא על שם אשתו של ראש ממשלה לשעבר. אין כל אזכור לתרבות ערבית במרחב.	 נרטיב	 ייצוג
	לא מוצגת אומנות בפארק.	 אמנות	1
	יש בפארק 26 שלטים, שניים מהם בערבית. אחד השלטים בערבית מפרט את האיסורים בפארק (אסור ללכלך וכו').	 שפה	
	החלק התחתון של הפארק מלוכלך. יש פחים אבל גם זבל מפוזר. יש שירותים כימיים.	 תחזוקה	 ניהול
	משטרה / שיטור עירוני	 אבטחה	2
	ניהול פיזי בלבד	 תחומי הניהול	
	אירועים מעטים. מצאנו שהתקיים אירוע סגור לנוער (יהודי) בחג הקורבן, שבגינו נסגר הפארק למבקרים.	 פעילויות	 פעילות
	מקום לעשות על האש, מתקנים לילדים, יער, שולחנות פיקניק שעשועים.	 מגוון השימושים	2

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

כרמיאל

כרמיאל היא עיר בצפון, השוכנת בבקעת בית הכרם (בקעת שגור), ומכאן שמה. כרמיאל הוקמה ב-1964, וב-1985 הפכה לעיר. לשם הרחבת העיר הופקעו ב-1976 אדמות מהיישובים הסמוכים דיר אל אסד, מג'ד אל כרום, בענה ונחף, החלטה שהובילה לאירועי יום האדמה.

על פי הלמ"ס, נכון למאי 2023 מתגוררים בכרמיאל 47,644 תושבים, בהם כמה עשרות משפחות של יוצאי צד"ל שהגיעו לעיר בתחילת שנות האלפיים. על פי הנתונים הקיימים, בעיר 1,771 תושבים ערבים, אולם זהו נתון לא מדויק, מכיוון שתושבים ערבים רבים שעברו לכרמיאל מיישובים סמוכים לא שינו רשמית את כתובת מגוריהם. אפשר להעריך כי יש בכרמיאל יותר מ-6,000 תושבים ערבים.³⁰ כרמיאל היא מוקד מרכזי עבור תושבי היישובים הערביים הסמוכים, שכן יש בה מרכזי מסחר, בילוי ושירותים רבים, וכן פארקים ציבוריים החסרים ביישובים אלה.

א. פארק רבין

הפארק קרוי על שמו של יצחק רבין ז"ל, ראש ממשלת ישראל החמישי. את הפארק תכנן האדריכל יהודה פרחי והוא משתרע על פני שטח של כ-60 דונם. הפארק מציע מגוון אפשרויות לבילוי, כגון מתקני משחקים, מגרש גלגולות, מגרשי כדורגל, טיילת, מדשאות ועוד. בלב הפארק נמצא אתר ארכיאולוגי, "חירבת קב", מנזר מהתקופה הביזנטית.

הפארק נמצא בשכונת רבין היהודית, סמוך לכניסה לעיר, כך שהוא נגיש מאוד לכפרים וליישובים הערביים הסמוכים לכרמיאל – אם כי ברכב פרטי בלבד. הפארק נגיש לתושבי העיר בכל אמצעי התחבורה (באופניים, בתחבורה ציבורית, ברכב פרטי וברגל).



30 מקור: גלובס "עיר בהכחשה: כרמיאל הופכת להיות עיר מעורבת" (2017)

מידת קידום שותפות בפארק רבין	ציון ממוצע (1-5) מדד
הפארק קרוי על שם ראש הממשלה לשעבר יצחק רבין. מעבר לכך אין למקום הקשר היסטורי. לא מוצגת בפארק אומנות. יש בפארק 11 שלטים, בעברית בלבד.	ייצוג נרטיב אמנות حديقة פארק שפה 1
מתוחזק ונקי משטרה ושיטור עירוני ניהול פיזי וכן אירועים ביום העצמאות	ניהול תחזוקה אבטחה תחומי הניהול 3
הופעות ביום העצמאות מתקני שעשועים לילדים, ספסלי ישיבה	פעילות פעילויות מגוון השימושים 1.5

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

ב. פארק עדי למשפחה

פארק עדי למשפחה נמצא סמוך למבנה העירייה. הפארק קרוי על שם עדי אלדר, שכיהן כראש העיר מ־1989 עד 2018. את הפארק מנהל אגף שפ"ע (שיפור פני העיר) בעיריית כרמיאל. הפארק פתוח בשעות היום ונעול בלילה. האבטחה בפארק מנוהלת על ידי חברת אבטחה פרטית, ובכניסה לפארק נמצא משרדו של מנהל הפארק ועומד שומר. לפארק זה, כמו לפארק רבין, מגיעים תושבי היישובים הערבים הסמוכים לכרמיאל לבלות ולנפוש. אין תחבורה ציבורית מהיישובים הערביים הסמוכים אל הפארק, ולכן בניגוד לתושבי העיר שיכולים להגיע לפארק בתחבורה ציבורית, ברגל או באופניים, לתושבי הסביבה הוא נגיש כמעט רק ברכב פרטי. נוסף לכך מגיעים לפארק תלמידי בתי ספר ערביים ויהודיים מהאזור.

עד 2014 הכניסה לפארק הייתה בתשלום, אולם הסדר זה בוטל בהוראת מבקר המדינה וכיום הכניסה לפארק ללא תשלום. יש בו פעילות בארגון ובהובלה של אגף חינוך, תרבות וספורט בעיריית כרמיאל. הפעילות בעברית בלבד.



מידת קידום שותפות בפארק עדי למשפחה		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	הפארק נקרא על שם ראש העיר לשעבר.	 נרטיב	 ייצוג
	לא מוצגת אומנות בפארק.	 אמנות	1.3
	יש בפארק 31 שלטים, בעברית בלבד.	 שפה	
	תחזוקה וניקיון שוטף, מתקנים במצב סביר	 תחזוקה	 ניהול
	חברת אבטחה פרטית	 אבטחה	3.3
	ניהול פיזי, לצד אירועים ופעילויות חינוכיות (מטעם עיריית כרמיאל, החברה למתנ"סים, היכל התרבות)	 תחומי הניהול	
	אירועים מעטים, בעברית בלבד	 פעילויות	 פעילות
	מתקני שעשועים, ספסלים, דשא	 מגוון השימושים	3

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:



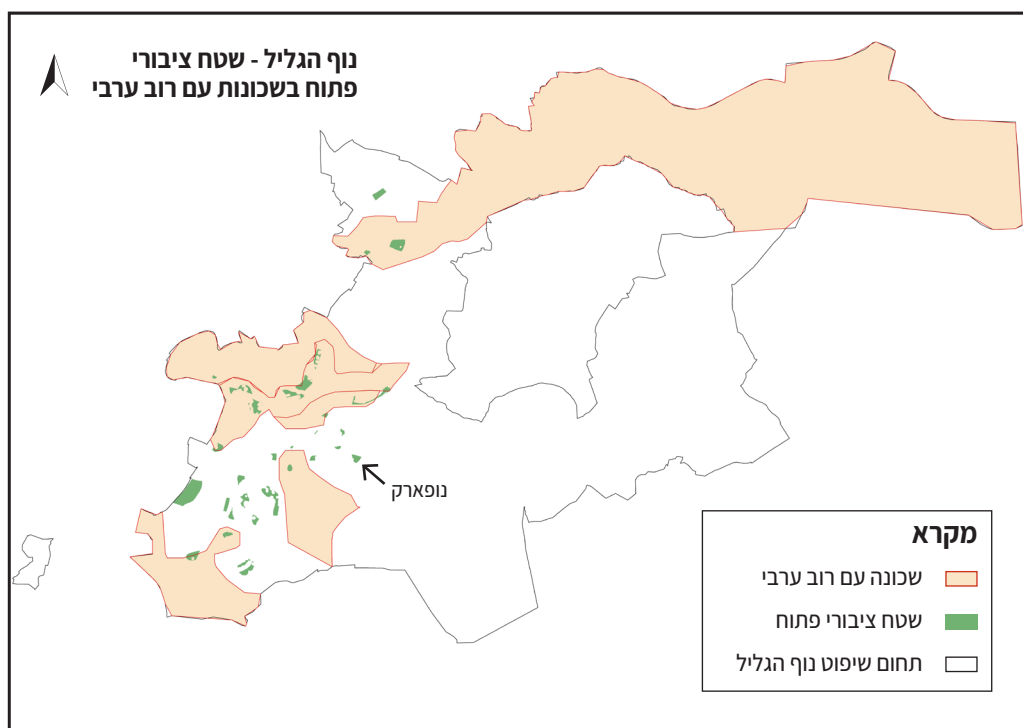
פארק עדי למשפחה - כרמיאל

נוף הגליל

נוף הגליל (נוף هجليل) היא עיר בגליל התחתון. היא נקראה בעבר נצרת עילית الناصرة العليا וביוני 2019 שונה שמה לנוף הגליל. ב-1963 הוכרזה כמועצה מקומית ולאחר מכן כעיר. העיר הוקמה כחלק מתוכנית ביטחונית שאחת ממטרותיה הייתה ייחוד הגליל ונצרת. רוב העיר נבנתה על אדמות שהופקעו מערביי נצרת והסביבה מתוקף הפעלת חוק נכסי נפקדים. לפי נתוני הלמ"ס ל-2021, מתגוררים בנוף הגליל 42,659 תושבים, 52% מהם יהודים, 31% ערבים והשאר בני קבוצות אחרות.

אתר העירייה מתורגם לערבית, קישורים בודדים מובילים לדפים בעברית. 63 מעובדי העירייה ערבים – 11% מכלל העובדים. שני עובדים ערבים מכהנים בתפקידים בכירים, מתוך 37.³¹ במוקד העירוני (106) יש מערכת ניתוב שיחות שחלקה מוגש בערבית.

במפה נראית תפרוסת השטחים הציבוריים הפתוחים בנוף הגליל ובשכונות שבהן רוב של אוכלוסייה ערבית.



31 "שירותים מוניציפליים בערים מעורבות; דוח ביקורת מיוחד - ערים מעורבות" (מבקר המדינה, 2022).

א. נופארק - פארק החלומות של נוף הגליל

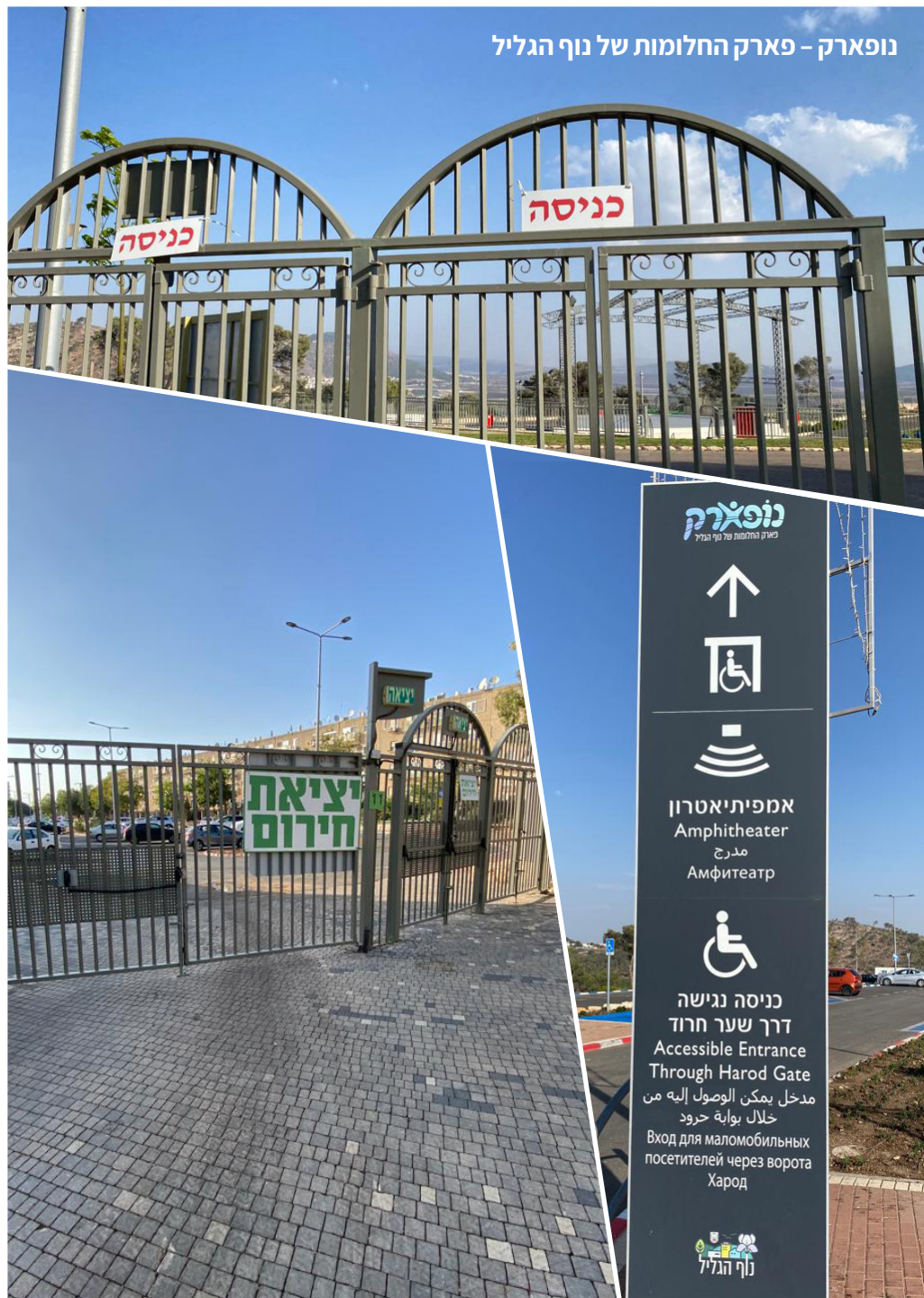
"נופארק" הוא פארק עירוני שנחנך ב־2021. לפני כן היה במקום פארק עירוני קטן ובו עצים ומקומות ישיבה ששימש את תושבי האזור. הפארק הוזנח ונראה כי גם התקימה בו פעילות עבריינית והעירייה החליטה לשפץ ולחדש את המקום. בפארק העירוני החדש יש מסלולי הליכה, מתחמי אקסטרים, מגרשי משחקים, מדשאות, מתקני ספורט, אגם פינת חי ועוד. יש בו פעילויות מאורגנות על ידי מפעילים פרטיים מטעם החברה לפיתוח נוף הגליל הנמצאת בבעלות מלאה של העירייה. הפעילויות מתקיימות לאורך כל השנה, למעט חודשי החורף, בעברית בלבד. בפארק מתקיימים גם ביקורים של בתי ספר ערבים.



מידת קידום שותפות בנופארק	ציון ממוצע (1-5)	מדד
 שם המקום ניטרלי; אין לו שם בערבית.	 נרטיב	ייצוג  3.3  אמנות  שפה
 מוצגת בפארק תערוכת פסלים בין־לאומית בנושא שלום והרמוניה, הכוללת עבודות של אמנים יהודים וערבים אזרחי המדינה.		ניהול  3.6  תחזוקה  אבטחה  תחומי הניהול
 מתוחזק ונקי		פעילות  2.5  פעילויות  מגוון השימושים
 הופעות ואירועים בעברית בלבד		 מרחבי פנאי אטרקטיביים לכל המשפחה, מסלולי הליכה, מתחמי אקסטרים, מגרשי משחקים, מדשאות רחבות ידיים, מתקני ספורט, פינת חי, פלנטריום, אגם נוי ולידו ספסלים ואמפיתיאטרון

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא
 מידת קידום השותפות:

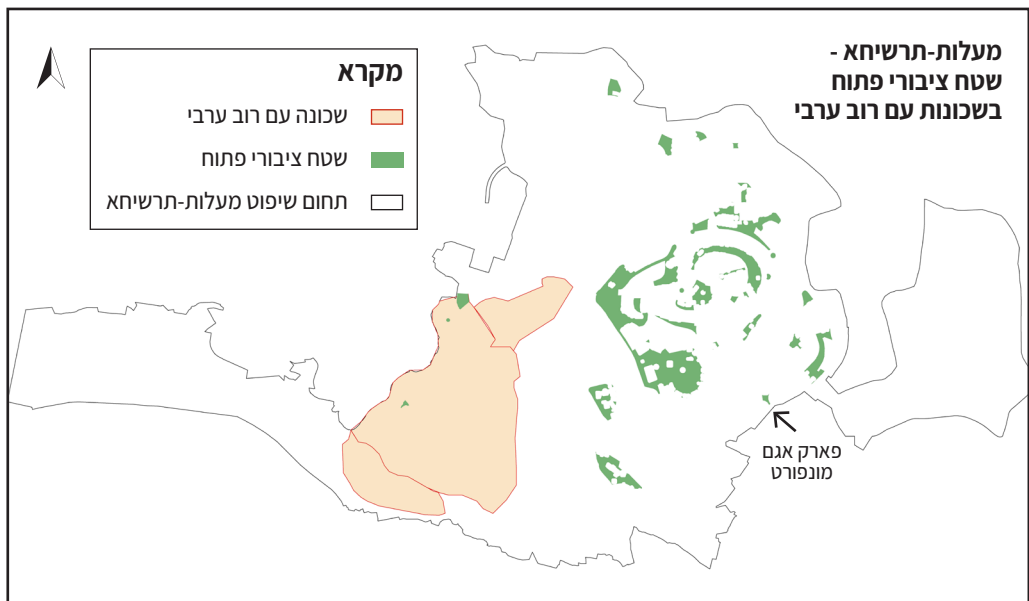
נופארק – פארק החלומות של נוף הגליל



מעלות-תרשיחא

מעלות-תרשיחא, בערבית *معالوت ترشيحا*, היא עיר במחוז הצפון. על פי הלמ"ס, נכון ל-2023 מתגוררים בה 23,490 תושבים, 66.7% מהם יהודים ו-20.7% ערבים. לפני 1948 התגוררו בתרשיחא כ-4,460 תושבים ערבים, ולאחר המלחמה נותרו בה כ-700 תושבים. הבתים הולאמו מתוקף חוק נכסי נפקדים ושוכנו בהם משפחות של עולים יהודים מרומניה. חלק מהתושבים היהודים שוכנו בבתים הריקים, וחלק עקרו מתרשיחא והקימו לידה את מושב מעונה. גרעין של כ-100 משפחות יהודיות שנשארו בתרשיחא כונה "מעונה עירונית". ב-1950 החליטה הסוכנות היהודית להקים בסמוך ליישוב יהודי, מעלות, כדי לפתור את מצוקת הדיור של היישוב היהודי בתרשיחא. בשנים אלו הוקמה גם מעברת מעלות ובה שוכנו עולים מצפון אפריקה. היישוב היהודי הוקם על ידי חברת עמידר, במימון משרד השיכון. באוקטובר 1959 חוברה מעלות לרשת החשמל. עד שנות ה-60 הידלדל מאוד היישוב היהודי בתרשיחא. באוקטובר 1962 הכריז שר הפנים על מעלות-תרשיחא כמועצה משותפת. בעת הקמת המועצה חיו במעלות כ-520 משפחות יהודיות ובתרשיחא כ-61 משפחות יהודיות וכ-200 משפחות ערביות. בנובמבר 1995 קיבלה מעלות-תרשיחא מעמד של עיר. כיום היא מדורגת באשכול סוציו-אקונומי 5. במוקד העירוני (106) אין הודעת הכוונה מוקלטת בערבית, יש מענה בעברית וברוסית.

במפה אפשר לראות את המחסור החמור במרחבים ציבוריים פתוחים בתרשיחא, לעומת המרחבים הפתוחים לשימוש הציבור במעלות.



א. פארק אגם מונפורט

פארק אגם מונפורט שוכן בגבולה המזרחי של מעלות. הפארק משתרע על פני שטח של 350 דונם ובמרכזו אגם מלאכותי. הפארק הוקם ביוזמת עיריית מעלות-תרשיחא והמועצה האזורית יוסף, ומגיעים אליו מבקרים ממעלות-תרשיחא ומכל אזור הצפון. מלבד האגם יש בפארק אולם החלקה על הקרח, מסלול קרטינג, אולם ספורט, בריכת שחייה, פארק אקסטרים, מסעדה ואתר קמפינג לקבוצות ולמשפחות. במתחם נערך בכל שנה פסטיבל פיסול בין-לאומי בשם "אבן בגליל" בפסח, ופסטיבל "טעם בגליל" בסוכות. כמו אזורים רבים במעלות-תרשיחא, הפארק נבנה על שטחים שהיו שייכים לתרשיחא ולכפר סמחתא, שהיה קיים עד 1948. פארק אגם מונפורט ופארקים קטנים יותר במעלות משמשים גם את תושבי תרשיחא, שבאזורם יש רק שני פארקים שכונתיים קטנים.

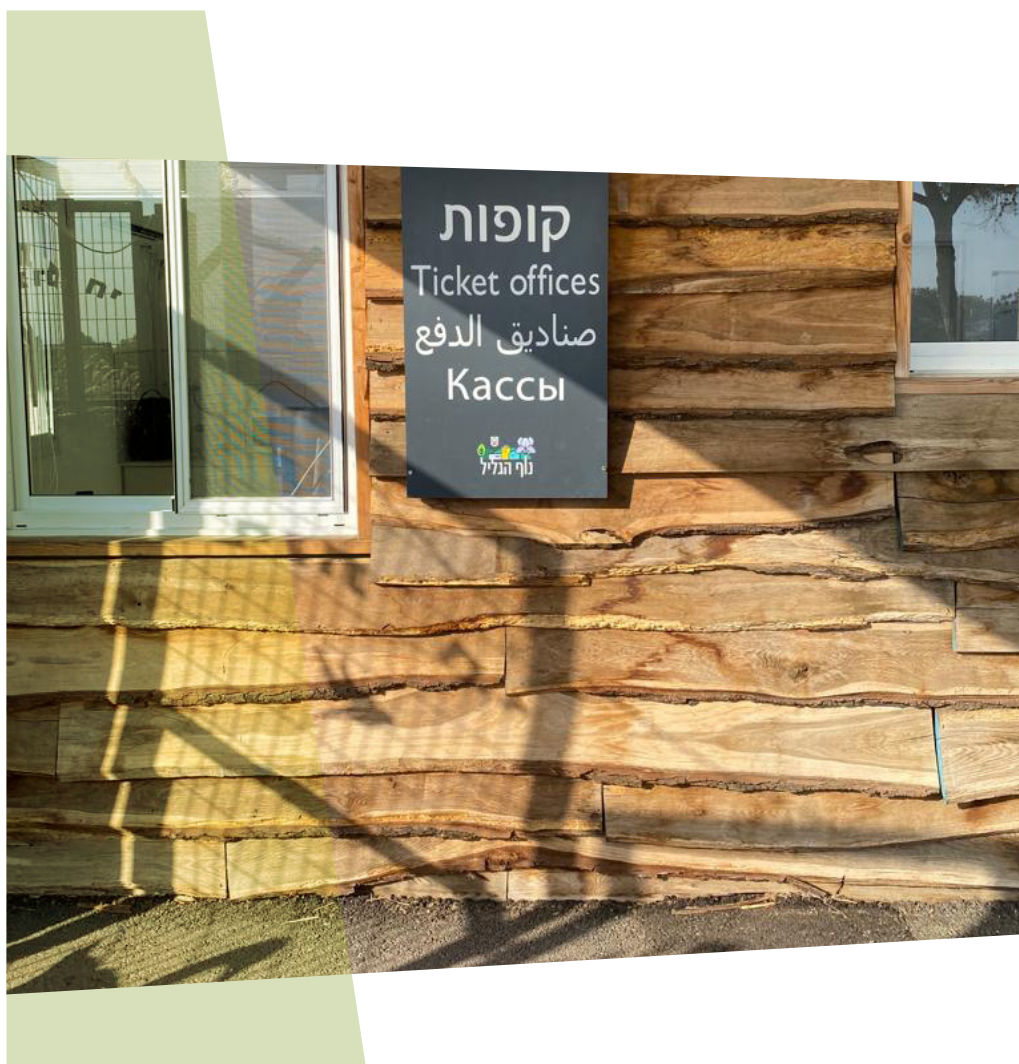
מידת קידום שותפות בפארק אגם מונפורט		מדד	ציון ממוצע (1-5)
	הפארק קרוי על שם מנזר צלבני באזור. אין לפארק שם בערבית.	 נרטיב	 ייצוג
	יש בפארק פסלים בעלי אופי ניטרלי. שמות האמנים לא מצוינים.	 אמנות	2
	22 שלטים בפארק, כולם בעברית. אין שילוט בערבית.	 שפה	
	יש אנשי תחזוקה בשטח. המתקנים במצב טוב, אך האגם מלוכלך מאוד, וגם השירותים.	 תחזוקה	 ניהול
	שיטור עירוני ומשטרה	 אבטחה	3
	ניהול פיזי, המתקנים במקום (החלקה על הקרח, קרטינג, ועוד) בבעלות חצי פרטית, אירועים מזדמנים במהלך השנה	 תחומי הניהול	
	אירועים בודדים במהלך השנה, לקהל דובר עברית בלבד, בעיקר במועדי חופשות של חגים יהודיים	 פעילויות	 פעילות
	מגוון שימושים גדול: ספסלים, דשא, אולם החלקה על הקרח, מסלול קרטינג, מסעדה, אולם ספורט, בריכת שחייה, פארק אקסטרים, פארק אקולוגי, אתר קמפינג	 מגוון השימושים	3

 רבה מאד
  רבה
  בינונית
  מועטה
  כלל לא

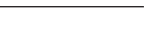
מידת קידום השותפות:

טבלה מסכמת

ריכזנו את ממצאי המחקר בטבלה המציגה עבור כל פארק את הציון הממוצע ואת התוצאות בשלושת הרכיבים. הציונים הנמוכים ביותר (פחות מ־1.5) סומנו באדום, והגבוהים ביותר (3 ומעלה) בצהוב. הציון הגבוה ביותר הוא 3.6 מתוך 5, שניתן ברכיב הניהול לנופארק בנוף הגליל. הפארקים שקיבלו את הציונים הגבוהים ביותר הם שלושת הפארקים בתל־אביב־יפו – מנחם בגין, צ'ארלס קלור ומדרון יפו ונופארק בנוף הגליל. הפארקים שקיבלו את הציונים הנמוכים ביותר הם הפארקים בלוד ורמלה, וכן פארק רבין בכרמיאל ופארק לילי שרון בעכו. רכיב הייצוג קיבל את הציון הממוצע הנמוך ביותר (1.8) משלושת הרכיבים.



ציון ממוצע לפי פארק

עיר	שם הפארק	ממוצע	ייצוג	ניהול	פעילות
רמלה	פארק ההגנה	 1.9	1.3	2	2.5
חיפה	הכט	 2.2	1.6	2.6	2.5
	לואי	 2.4	1.6	3.3	2.5
	בת גלים	 2.2	1.3	3	2.5
עכו	לילי שרון	 1.67	1	2	2
	טיילת החוף	 2.7	2.3	3	3
לוד	גני אביב	 1.9	1.3	2	2.5
	גנדי	 1.6	1	2.3	1.5
תל אביב-יפו	מנחם בגין (דרום)	 3.2	2.6	3.6	3.5
	צ'ארלס קלור	 3	2.6	3	3.5
	מדרון יפו	 3.5	3.6	3	4
נוף הגליל	נופארק	 3.1	3.3	3.6	2.5
כרמיאל	רבין	 1.8	1	3	1.5
	עדי	 2.5	1.3	3.3	3
באר שבע	מרמלדה	 2.3	1.6	3	2.5
	הסופרים	 2.8	1.6	3.3	3.5
מעלות-תרשיחא	אגם מונפורט	 2.6	2	3	3
	ממוצע	 2.5	1.8	2.9	2.7



רבה מאד



רבה



בינונית



מועטה



כלל לא

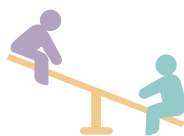
מידת קידום
השותפות:



פעילות



ניהול



ייצוג

ציון ממוצע לפי מדד

חיפה

פארק הכט

טיילת בת גלים

טיילת לוואי

נוף הגליל

נופארק

עכו

טיילת עכו

לילי שרון

כרמיאל

פארק רבין

פארק עדי

למשפחה

מעלות-תרשיחא

פארק אגם מונפורט

תל-אביב-יפו

פארק מנחם בגין

פארק צ'ארלס קלור

פארק מדרון יפו

רמלה

פארק ההגנה

לוד

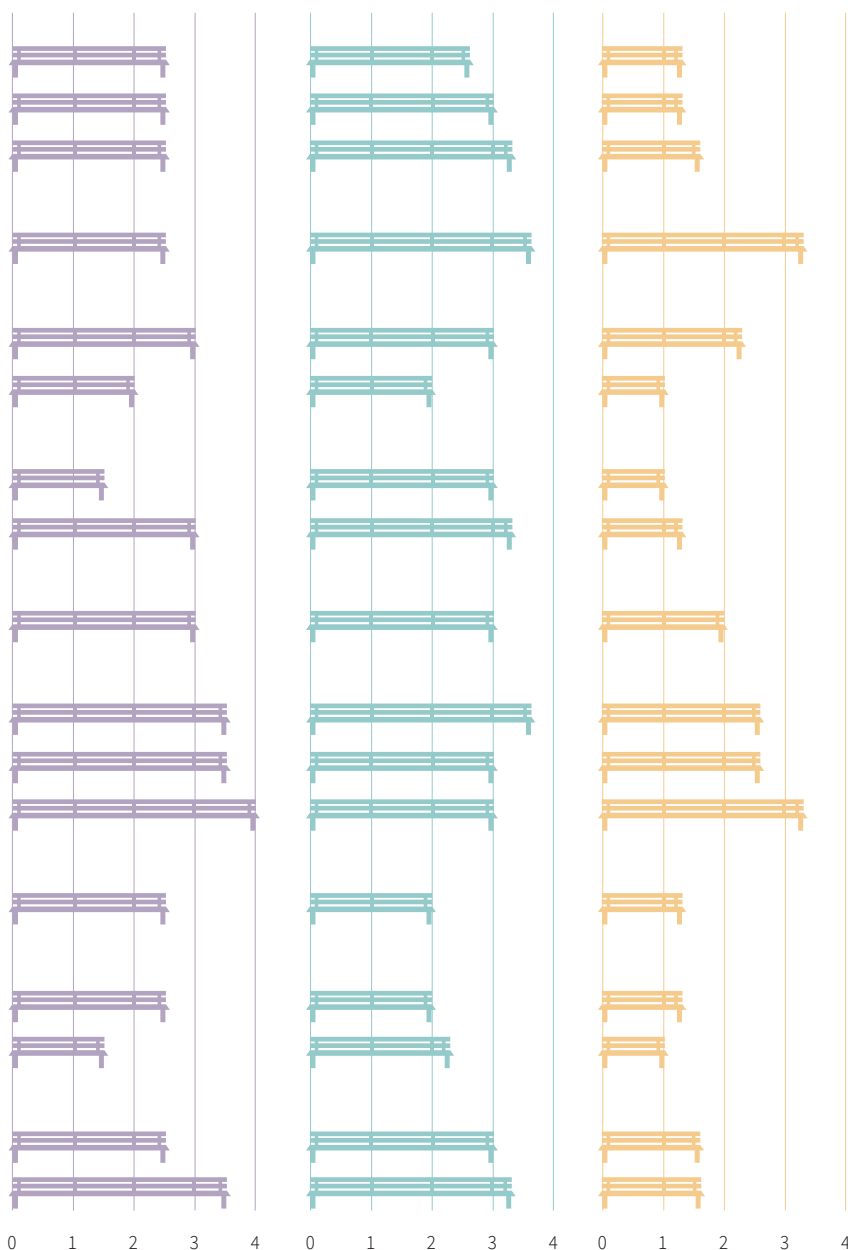
פארק גני אביב

פארק גנדי

באר שבע

פארק מרמלדה

פארק הסופרים



ניתוח התוצאות

בתהליך המיפוי נבחנו פארקים עירוניים המספקים שירותים לאוכלוסייה יהודית וערבית בתשע ערים. חלק מהערים מעורבות היסטורית (עכו, לוד, רמלה, חיפה, תל-אביב-יפו), אחת מהן מעורבת חדשה (נוף הגליל), אחת מהן מעורבת מתוקף איחוד רשויות (מעלות-תרשיחא) ושתיים מעורבות בהתהוות (כרמיאל ובאר שבע).

עד כה הצגנו מיפוי של כל עיר בנפרד, כדי להראות את השונות והייחודיות של כל פארק וכל עיר. עם זאת, בטבלה המסכמת ניכרים מאפיינים דומים רבים בין הערים. לכן, ננתח כאן את התוצאות ונציע עבור כל תחום המלצות שאפשר ליישם בכל אחת מהערים, כמו גם בערים שיהפכו בעתיד למעורבות.



בשבע מתשע הערים (בשל מיעוט נתונים בבאר שבע וכרמיאל) הצגנו מפה הכוללת הצלבה בין השכונות הערביות לבין שטחים ציבוריים פתוחים (שצ"פים) בעיר, ובמפות אפשר לראות בבירור מחסור במרחבים ציבוריים פתוחים בשכונות הערביות בערים המעורבות (למעט תל-אביב-יפו). כך, ולצד מעט שטחים פתוחים ביישובים הערביים ובערים הערביות, נוצר

מצב שבו תושבים ערביים מגיעים לחלק גדול מהפארקים העירוניים כ"אורחים" ואילו התושבים היהודיים הם "מקומיים", תושבי השכונה. כפי שאמר אחד מהבקרים בפארק שסקרנו: "אני מגיע לשנות אווירה, המקום פה מאוד שקט, מסודר ונעים. אין לנו מקום לברוח אליו בנצרת, לכן אני מגיע לפה".

יש, אם כך, פער מובנה בחוויית המשתמשים – תחושת בית ונינוחות לעומת תחושת זרות. כדי לגשר על הפער הזה ולהשרות תחושות שייכות וביטחון שוות על כל המשתתפים במרחב, ובייחוד על תושבי העיר הערבים והיהודים, יש צורך בהשקעה מכוונת מצד העיריות.



רכיב זה קיבל את הציון הממוצע הנמוך ביותר – 1.8. 11 פארקים קיבלו ציון נמוך מהממוצע, וחמישה פארקים דורגו גבוה יותר וקיבלו ציון 2–3.3.

במשך שנים עוצב המרחב במסגרת מצב של סכסוך ישראלי-פלסטיני מתמשך, והוא משקף פעמים רבות את הניסיון של קבוצת הרוב היהודית לבסס שליטה במרחב. עיצוב המרחב הוא מנגנון רב־עוצמה ואופן עיצוב המרחב לאורך שנים רבות מעצים רגשות של זרות ועוינות בין הקבוצות. עם זאת, בכוחו גם לשנות את הדינמיקה הזו, ולחזק את ההכרה ההדדית של הקבוצות זו בזו, ואת ההיכרות ויחסי האמון ביניהן. בערים מעורבות, בפרט, יש הזדמנות ליצור קרקע בטוחה לחיים משותפים. הנכחת השפה הערבית במרחב היא צעד ראשון המשפיע על תחושת המבקרים הערבים במקום. בכוחה להפיג תחושה של זרות בקרב שתי האוכלוסיות.³²

הנכחה של ריבוי זהויות תרבותיות ולאומיות במרחב על ידי שפה, יצירות אומנות וייצוג ההיסטוריה של ערבים ויהודים במקום תסייע למבקרים רבים יותר להרגיש שייכים יותר, ולקבל אחריות רבה יותר על המרחב.

א. נרטיב

מחקרים שנערכו בשני העשורים האחרונים בנושא מתן שמות למקומות ופרקטיקות של שילוט דרכים ושילוט עירוני מראים כי שלטים אינם רק אובייקט בעל פונקציה מנהלית, שנועדה להקל את ההתמצאות במרחב, אלא משקפים גם את יחסי הכוחות הפוליטיים בנוף העירוני והבין־עירוני, ואת אופן הצגת ההיסטוריה



במרחב.³³

שמות הפארקים שנסקרו משקפים כולם את קבוצת הרוב היהודית, אם באמצעות הנצחת שמות של דמויות ציבוריות יהודיות או אזכור היסטוריה יהודית, ואם בשמות עבריים בלבד, הגם שהם נטולי משמעות לאומית. זאת למרות שבחלק מהערים יש שמות ערביים למקומות שבהם הוקמו הפארקים הציבוריים, אך לא נעשה בהם שימוש רשמי.

התהליך האיטי והמתמשך של מחיקה והשכחה של הזיכרון הקולקטיבי הפלסטיני מהמרחב מחליש את תחושת הזיקה של הערבים למקום, כך שגם במקומות שיש להם שמות בערבית, פוחת השימוש

32 Jakob R. E. Leimgruber Víctor Fernández-Mallat , Language attitudes and identity building in the (linguistic landscape of Montreal, vol. 7, no. 1, I Open Linguistics 406-422 (2021

33 עאמר דהאמשה, ליאורה ביגון "על הַזֵּרָה וְאֶזְרוּחַ: הערבית והעברית בשילוט הדרכים בגליל" (2014).

המקומי בהם. ללא שימוש מוסדי בשמות – ההיסטוריה של המקום נמחקת ממנו עם הזמן, תהליך המעמיק את תחושת הזרות של תושבים ערבים כלפי הסביבה.

בשיחות עם מבקרים בפארקים עולה תחושה של ניכור וחוסר אמון בעירייה; "אין מה לעשות, העירייה הזאת לא תוסיף שם בערבית". גם אם מבקרים ערבים מרגישים בנוח, הם מרגישים פחות מוזמנים ממבקרים יהודים.

ב. אומנות



המרחב הציבורי יכול להיות מכיל או מדיר. המרחבים הציבוריים העירוניים משקפים את ההגמוניה התרבותית אך גם משמשים כפלטפורמה חשובה לפיתוח סביבה מגוונת המקדמת מגוון תרבותי ותומכת בו. כלומר, כאשר המרחב (או העירייה המנהלת אותו) מציע קרקע ותשתית להצגת אומנות ציבורית בעלת צביון מסוים, הוא מעודד בכך התפתחות נוספת של התחום. אומנות יכולה אך להניע שינוי בהגמוניה ובתפיסה של הציבור בנוגע למה שאפשר או אי אפשר לבטא במרחב הציבורי.

רוב הפארקים שסקרנו היו מרווחים ומעוצבים באופן מזמין עבור קבוצות שונות. בכולם היו ספסלים ומתקנים ממגוון סוגים, המעודדים מפגש (גם אם שטחי) בין המבקרים במרחב. לעומת זאת, כמעט ולא ראינו שימוש ביצירות אומנות המוצבות בפארק כדי לספר את הסיפור המשותף של ערבים ויהודים, או את הסיפור של קבוצת המיעוט.

זהות האמנים המשתתפים בעיצוב המרחב ותוכן האומנות המוצגת בו מספרים את הסיפור של המקום והאנשים החיים בו. בחלק מהמרחבים שנסקרו היה אתר הנצחה לגיבורי ישראל או לקורבנות פיגועים, ובמרחבים אחרים הוצבו פסלי אומנות של אמנים יהודים, או יצירות ללא כל אזכור של שם האומן או זהותו הלאומית. רובם ככולם נתרמו לפארק. בחירה זו מרמזת למבקרים הערבים בפארק כי אין מקום לתרבותם במרחב, ומחלישה את תחושת שייכותם למקום.

יוצא דופן הוא נופארק בנוף הגליל, שבו מוצגת תערוכת פסלים בין-לאומית בנושא הרמוניה ושלווה, של יוצרים יהודים וערבים אזרחי המדינה. גם פארק מדרון יפו יוצא דופן בנושא זה – שם הוצג פרויקט אומנות פרי שיתוף פעולה בין אומנית ערבייה ואומנית יהודייה, שהשתמש בתרבות ובשפה לספר את הסיפור של המרחב.

יש מחסור גורף באומנות במרחב הציבורי לרווחת כלל הציבור, ובייחוד בייצוג של אומנות ואמנים ערבים. כאשר לאורך זמן לא ניתן מקום לסיפור של החברה הערבית במרחב דרך אומנות ויצירה, נפגעת תחושת השייכות של אוכלוסייה זו למרחב.



ג. שפה

حديقة פארק

הנראות והבולטות של שפות על שלטים ציבוריים מספקות מדד למעמד השפה במרחב; נוכחות השפה, סדר השפות על גבי השלט ותוכן הכיתוב מסמנים גבול בין קבוצות אתנו־לשוניות ומבנים סימבולית את המרחב. נוסף לחשיבות הרבה שיש לשפה בהעברת מידע (במיוחד עבור אלו שאינם דוברי עברית), שילוט הוא מכשיר רב־עוצמה המסמן למבקרים למי המרחב שייך. יש חשיבות לא רק לעצם ייצוג השפה הערבית בשילוט, מבחינת מספר השלטים, אלא גם לתקינות השפה, בולטות הכיתוב, דיוק בכללי הכתיב והתעתיק והתוכן.

במיפוי אפשר לראות כי בשילוט בפארקים שנסקרו, ערבית חסרה באופן כמעט גורף. ביפו, רוב השלטים מופיעים בשתי השפות, אך העברית תמיד לפני הערבית. בחיפה ובנוף הגליל כ־50% מהשלטים הופיעו בערבית לצד העברית, בעכו כרבע מהשלטים היו גם בערבית, ובבאר שבע שלטים בודדים תורגמו לערבית. ביתר הערים (רמלה, כרמיאל, מעלות־תרשיחא ולוד) לא הייתה כלל ערבית בשילוט בפארקים. בלוד היה שלט אחד בערבית והוא שלט אזהרה.

בהיעדר ערבית מהמרחב נוצרת תחושת ניכור, הנובעת לעיתים מחוסר הבנה של כללי המקום, כמו גם מהמשמעות הסמלית של ההיעדר. כאשר השפה אינה תקנית, או כשהשלטים המתורגמים לערבית הם רק שלטי אזהרה, מתהווה חוסר אמון במערכת העירונית, שאינה מסוגלת להנגיש מידע באופן תקין ונכון. הבנה של כללי המקום מובילה לתחושת ביטחון ונינוחות במרחב, תחושה שנפגעת ללא המידע הנחוץ, או לנוכח מידע חלקי.

ניהול



ניהול קיבל את הציון הממוצע הגבוה ביותר (2.8). הציון הגבוה ביותר (לפארק דרום בתל-אביב-יפו ולנופארק בנוף הגליל) היה 3.6 בלבד.

א. אבטחה



בחנו מי הגורם האחראי על הביטחון במרחב. במרבית הערים נמצא כי המענה היחיד לנושא הביטחון הוא חירומי, כלומר מענה מצד המשטרה או השיטור העירוני. ממפגש עם פעילים בחיפה עולה כי במספר גינות כיס בעיר (פארקים שכונתיים) ישנו אחראי גינה מטעם השכונה, אשר מאפשר קשר ישיר עם תושבי השכונה והבנה של צורכיהם.

גורמי אכיפה לבדם (משטרה) יכולים לבסס תחושת ביטחון בקרב חלק מהיהודים, אך לעורר תחושת חוסר ביטחון וחוסר אמון מצד החברה הערבית. לאורך שנות קיומה של המדינה שורר חוסר אמון בין גורמי ביטחון ובין האזרחים הערבים, תופעה שהתעצמה בשנים האחרונות, עם התעצמות הפשיעה והידרדרות תחושת הביטחון האישי בחברה הערבית.³⁴ לכן חשוב שלצד יצירת מרחבים בטוחים, יהיו מנגנוני התגובה – במקרה שמתעורר בהם צורך – בשיתוף הקהילה המקומית, יותאמו לצורכי שתי הקהילות וימנעו אכיפה בררנית ומיותרת.



בנוף הגליל ובפארק עדי למשפחה בכרמיאל נוכח איש ביטחון לאורך כל שעות היממה אשר תפקידו לתת מענה שוטף בשטח. כפי שפורט בסקירה, יש חשיבות רבה למנגנונים קהילתיים משלימים (אחראי פארק, פעילות לאורך כל היום, תאורה, מתקנים המזמינים משפחות עם ילדים וכו'). המנגנונים הקהילתיים מספקים מענה משלים למנגנוני האבטחה, מעודדים קבלת אחריות על המרחב ומגבירים את

³⁴ למידע נוסף: עו"ד רסול סעדה ועדי שטיין "מדד הביטחון האישי אלימות, פשיעה ושיטור ביישובים הערבים" יוזמות אברהם (2017). "שיטור בחברה הערבית ישראלית סקר עמדות וציפיות בקרב ציבור הערבים אזרחי מדינת ישראל" (חוות דעת של דיאלוג- יעוץ ארגוני מחקר והדרכה; לשכת המדע הראשי, במשרד לבטחון הפנים, (2005).

תחושת הביטחון הכללית, בעיקר של אוכלוסיות מיעוט אשר משטרה אינה מספקת להן תחושת ביטחון.

ב. תחזוקה

בחנו את רמת התחזוקה ואת מצב התשתיות במקום. מצאנו כי בחמישה מ־17 פארקים מצב התחזוקה היה לא טוב; זבל מפוזר ומתקנים ישנים או פגומים. כפי שפורט בסקירה, מצב כזה אינו מזמין אוכלוסיות רבות למרחב. הורים לילדים קטנים לא יבחרו להגיע למקום כזה, ומצד שני – מרחב מוזנח יגרור יותר הזנחה וכן פעילויות של בני נוער המחפשים מקומות חבויים לפעילויות כגון שתיית אלכוהול צריכת סמים ועוד.



רמה נמוכה של תחזוקה גוררת הזנחה גם מצד המבקרים במקום – למשל השלכת אשפה במרחב אם הפחים לא מפונים או אם אין פחים כלל, וגם ככה המקום מוזנח ומלוכלך. לעומת זאת, מרחב מרווח, נקי ומסודר, פתוח לרחוב ומואר יקנה תחושת נינוחות וביטחון רבה.

ג. תחומי הניהול

בחנו באיזו מידה המרחב מנוהל: אילו תחומים מביא בחשבון הגורם הציבורי המנהל את המקום? למשל, האם הוא מסתפק בניהול פיזי בלבד, של פינוי זבל ותיקון המתקנים, או שהוא עוסק גם בתוכן, במעורבות הקהילתית ובמפגש



הביקרהילתי?

תחושת הביטחון קשורה למגוון רחב של גורמים: עיצוב, אומנות, הנגשה, פעילות ומנגנוני אבטחה מתאימים, כולם עשויים להיות חיוניים להצלחה של יצירת מרחבים בטוחים לאוכלוסיות שונות ומגוונות. כאשר יש תחומי ניהול רבים, הכוללים תכנון והוצאה לפועל של מגוון תחומים, המרחב יהיה מלא יותר במבקרים ומזמין עבור יותר קבוצות ותיוצר תחושת ביטחון רבה יותר.

בשבעה פארקים יש כמה רמות ניהול הכוללות, מלבד ניהול פיזי של המרחב, תחזוקה והקמה של מגוון מתקנים, פעילות שוטפת וכן מסעדות או מתקנים אחרים בתשלום, אולם ב־10 מהפארקים יש בעיקר ניהול מינימלי הכולל פינוי זבל, גינון, תחזוקה של מתקנים ופעילויות בודדות במהלך השנה. סוג הניהול הראשון מייצר תנועה שוטפת של מבקרים בפארק ומזמין אנשים בכל גיל ובעלי שלל תחומי עניין למרחב, ואילו סוג הניהול השני מותיר את השימוש במקום לגורמים אקראיים.

פעילות



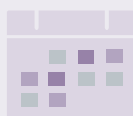
יחסית לשני המדדים האחרים, רכיב הפעילות קיבל ציון יחסית גבוה (2.7) ללא הבדל ניכר בין הפארקים. רק שני פארקים (פארק גנדי בלוד, ופארק רבין בכרמיאל) קיבלו ציון נמוך, של 1.5. מהנתונים עולה כי יש השקעה רבה יותר במתקנים פיזיים קבועים במקום מאשר בפעילויות תרבות בפארק.

א. מגוון שימושים



13 מ-17 פארקים שנסקרו היו פתוחים לרחוב ונראים ממנו. כך יש נראות של המתרחש בפארק וביטחון המבקרים בו גובר. כמו כן, ברוב הפארקים נמצאו גם מתקנים רבים ממגוון סוגים, המזמינים אנשים ממגוון רקעים וגילים להשתמש במרחב ומזמנים פעילות רבה יותר ואיתה גם התעצמות של תחושת הביטחון. כאשר אנשים מבוגרים, הורים לילדים וצעירים משתמשים במרחב, פוחת הסיכון שתתקיים בו פעילות עבריינית. בדקנו אילו שימושים מתאפשרים במרחב, והאם יש בו מתקנים המחוללים פעילות, כמו מתקני משחקים, מתקני כושר, ספסלי פיקניק ועוד. מצאנו כי חלק מהפארקים הציעו מגוון רחב של מתקנים מחוללי פעילות.

ב. אירועי תרבות ופנאי



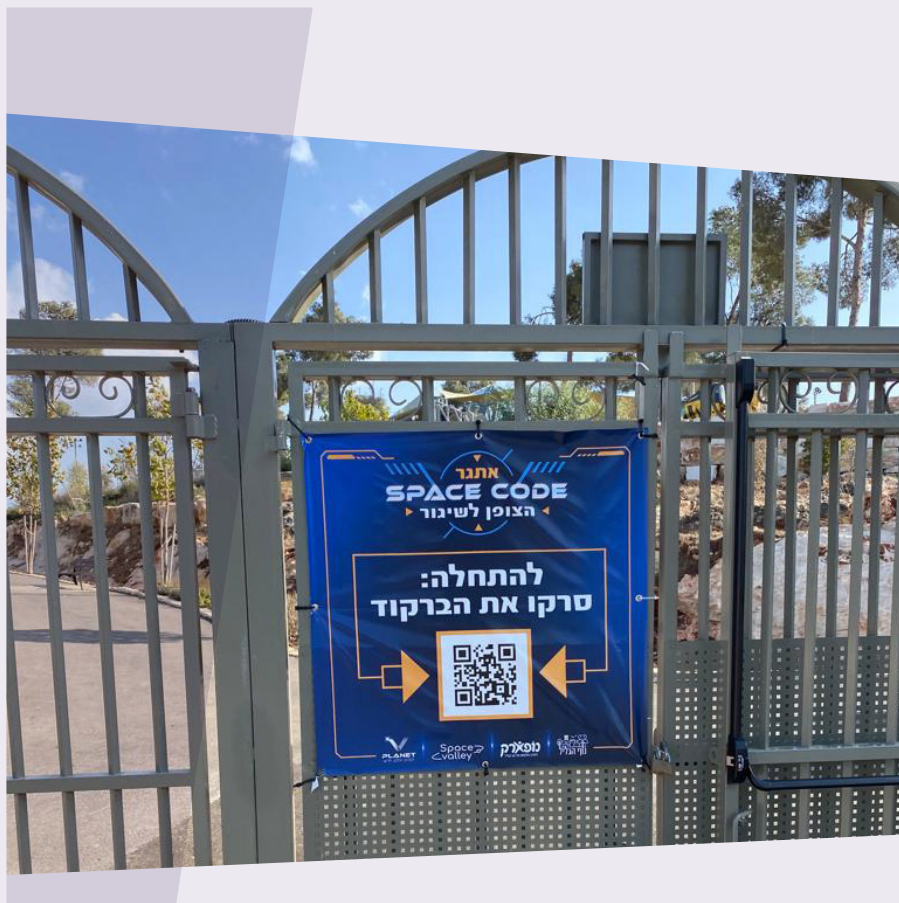
מדד זה בוחן אם מתקיימים בפארק אירועי תרבות ופנאי ביוזמת העירייה, ואם כן – אילו אירועים. האם הם מיועדים בשפה ובתוכן לקבוצת הרוב היהודי, לקבוצת המיעוט הערבי, או לשתייהן? כאשר יש יותר "עיניים" על המרחב, הוא בטוח יותר, כך שפעילות מגוונת לאורך כל היום תורמת להתעצמות תחושת הביטחון.

שמירה על הזכות של קבוצת מיעוט לחיי תרבות וטיפול מגננונים המעודדים את כל רבדי התרבות מעצימים ומעשירים את החברות שבהן אנו חיים, על כל גוניהן התרבותיים. במיוחד בעיר מעורבת (אך לא רק), פיתוח תרבות ואומנות של קבוצת המיעוט תלויה לרוב בהחלטות של קבוצת הרוב על חלוקת המשאבים בעיר.

האפשרות של קבוצות מיעוט בעיר לכונן חיי תרבות היא בסיס לפריחה של קהילות אלו בעיר, ומכאן – של העיר בכלל. כשנותנים מקום לתרבות של קבוצת המיעוט, מנרמלים את נוכחותה במרחב, מאפשרים לקבוצת הרוב להכיר אותה ומספקים קרקע לכינון של חברה משותפת.

בבדיקה שערכנו, מצאנו כי בשלושה פארקים היו אירועי תרבות ופנאי לאורך השנה, כולם לקהל יהודי דובר עברית, כלומר התקיימו בעברית או סביב חגים יהודיים וחופשות ממערכת החינוך הממלכתית-יהודית. אירועי "החג של החגים" בחיפה, אירועי רמאדן (ולא רק) בתל-אביב-יפו ואירועים נוספים בעכו היו מונגשים גם לחברה הערבית.

אחד ההיבטים של אירועי תרבות במרחב הציבורי הוא הנגישות לתרבות. מופעים ואירועים חינוכיים במרחב הציבורי מעודדים את חיי התרבות בעיר לטובת כולם, אך זה לא הפרמטר היחיד לנגישות. התאמת האירועים למגוון קהילות מושפעת משלל גורמים, בהם תזמון האירוע, שפתו, דרך הפרסום ועוד. הפרסומים העירוניים לאירועי תרבות לקו בחסר בנושא ההנגשה לערבית, למעט ביפו, שם כל פרסום יוצא בשתי השפות. בשאר הערים, גם כשאתר העירייה תורגם לערבית, פרסומים לאירועים היו בעברית בלבד. אירועים ייעודיים לחברה הערבית ברמלה, חיפה ועכו פורסמו גם בערבית, אך פרסומי אירועים ציבוריים אחרים לא תורגמו או הונגשו.





מחקר זה אומנם התמקד בפארקים עירוניים בערים מעורבות, אך ההמלצות הנגזרות ממנו נכונות לכל יישוב עירוני בישראל, מתוך הנחה כי יישובים עירוניים אמורים להיות פתוחים ולעודד הטרוגניות קהילתית, עירוב, שותפות בין-קהילתית ושוויון. מחקר זה לא התמקד בסוגיית הפארקים הציבוריים והשטחים הפתוחים ביישובים ערביים, אך ממצאיו מעידים, בין היתר, על מחסור במשאב זה, ועל ההשלכות של חסרונם על אופי המפגש בין יהודים וערבים בפארקים הציבוריים הקיימים. לפיכך, נוסף על הצורך בהתאמה של הפארקים הציבוריים הקיימים לכל האוכלוסיות, יש צורך מובהק וניכר להקצאה ולפיתוח של מרחבים ציבוריים פתוחים ונגישים בכל היישובים הערביים והערבים הערביים.

המלצות רוחב הנובעות מניתוח הממצאים:

- להגדיר את האוכלוסיה הערבית כקבוצת יעד מובחנת בתהליכי תכנון ופעילות במרחב הציבורי העירוני (בדומה לאוכלוסיות מובחנות אחרות בעיר, כמו נשים, הגיל השלישי ועוד).
- להציב יעד לשילוב בעלי תפקידים ערבים בדרגי קבלת החלטות בתהליכי תכנון, שיפור וניהול המרחב הציבורי המשותף.
- להסדיר תהליכי שיתוף הציבור למעורבות של תושבים ערבים ויהודים בתהליכי קבלת ההחלטות על המרחב הציבורי המשותף בעיר.
- להנגיש את מקורות המידע העירוניים לערבית ולעגן זאת בחוק עזר עירוני ובחוזר מנכ"ל.

נציג כאן את המלצותינו לפי הרכיבים השונים במודל:

حديقة פארק

קידום מדיניות שילוט דו-שפתית והנגשה שפתית של מקורות המידע והשירותים לערבית; גיבוש וקידום של חוק עזר עירוני וחוזר מנכ"ל שיגדירו מדיניות אחידה להנגשה לערבית של כל מקורות המידע והשירותים הנגזרים מהמהלכים העירוניים, לרבות שילוט, הכוונה, אירועים, פרסום תוכניות פיתוח, מענה במוקדים העירוניים (בהם מוקד 106), אתר אינטרנט, מסמכים ומכרזים.

עד לחקיקת חוק עזר אנו ממליצים לנקוט צעדים ראשוניים להפיכת מרחב הפארקים למשותף:

- **להקליט הודעה בערבית בכל המוקדים הטלפוניים** בעירויות, בקווי החירום ובשאר המערכות, כדי לאפשר לכל פונה לקבל שירות בשפתו, ולתת שירות מתאים לכלל התושבים. הפיצול לשלוחות לפי שפה צריך להיות מיידי ולא אחרי הודעה ארוכה בעברית.
- **לגייס עובדות ועובדים דוברי ערבית** למוקדים הטלפוניים או להפעיל מרכז תרגום לתרגום סימולטני, כפי שקיים במשרד הבריאות.
- **להקצות תקציב ייעודי להבטחת ההנגשה של כלל השירותים העירוניים**, בדגש על פרסומים רשמיים, שילוט והכוונה.
- **להקצות תקן להנגשה שפתית**. אנו ממליצים למנות גורם מתכלל אשר ירכז את הנושא בכל המחלקות ויהיה אחראי על ההנגשה השפתית והתרבותית של כלל המהלכים העירוניים במרחב הציבורי. תקן זה יתווה את מהלכי ההנגשה הנדרשים, ויקדם ויבטיח את יישומם.
- **לעקוב אחרי התקדמות הנגשת השירותים לערבית** ולמדוד אותה בכל שנה.

שיום והנכחה

■ **ליצור בסיס מידע של שמות היסטוריים ערביים בעיר**, בהתבסס על מפות היסטוריות והשלמת המידע בשיתוף תושבי המקום. בחלק מהערים יש למקומות שמות ערביים, שלא נעשה בהם שימוש רשמי. אנו ממליצים ליצור בסיס מידע ונתונים של שמות הפארקים הערביים והמקומיים בערים המעורבות ההיסטוריות, אשר יהיה נגיש לציבור ולמקבלי ההחלטות וישמש בצומתי קבלת החלטות הנוגעות למתן או הוספה של שמות למקומות ציבוריים.



- **לגבש תוכנית הדרגתית להוספת השמות הערביים** המקומיים לשמות העבריים בערים המעורבות ההיסטוריות, בשיתוף פעולה עם מנהיגות החברה הערבית והיהודית בעיר.

- **להניע תהליך של מתן שמות עבריים וערביים למקומות ציבוריים משותפים.** להוסיף או לתרגם את השמות לערבית, ולהימנע משימוש בתעתיק של השמות בעברית באותיות בערבית. כלומר, כאשר השם בעברית, יש לצרף לו את השם המתורגם לערבית ולא להסתפק בכתיבת השם בעברית באותיות בערבית.
- **לשריין מקום לנציג מהחברה הערבית** בוועדת השמות העירונית, ולשלב אנשי מקצוע מהחברה הערבית (היסטוריונים, בלשנים ועוד) בתהליכי בחירה ושינוי של שמות במרחבים ציבוריים בערים המעורבות.
- **לגבש ולהפעיל מנגנונים להבטחת השקיפות** של תהליכים אלו, של מתן ושינוי שמות, כך שהמידע יפורסם בערבית לצד העברית ובפלטפורמות נגישות ומתאימות לחברה הערבית.
- **לתכנן את תהליכי הפרסום, ההסברה והשיתוף** לאוכלוסייה הערבית והיהודית, בהתאם לצורך של כל קבוצה.

ביטחון

- **למפות "שעות אדומות"**, שבהן יש פעילות עבריינית בפארקים, או אין פעילות כלל, על ידי גורמים מהשיטור העירוני והרווחה; ליזום פעילות ולהוסיף מתקנים המזמנים מבקרים במגוון גילים, מרקעים שונים, בכל שעות היום.
- **למנות אחראי פארק** (או כמה אחראים) מקומיים, ערבים ויהודים, שיקיימו קשר עם השיטור המקומי והעירייה וידווחו באופן שוטף ומיידי על צרכים ואירועים בשטח. זאת בנוסף לאופני הדיווח הרגילים (100 ו-106).
- **לבנות מערך קהילתי ערבי-יהודי של תושבים** יחד עם השיטור העירוני והעירייה, אשר ייפגש בתדירות קבועה להצפת צרכים העולים מהשטח.
- **לספק הכשרה ייעודית למשטרה ולשיטור העירוני** לטובת שירות לאוכלוסייה מעורבת, ערבית ויהודית, רב-גלית.



תרבות ואומנות

- **להפיץ קול קורא** באמצעות העירייה ומרכזי אומנות ערביים בעיר לאמנויות ולאמנים פלסטינים להצטרפות למאגר יוצרים, לשם הצגת עבודותיהם במרחב העירוני.



- **להקצות תקציב ייעודי לשילוב אמניות ואמנים ערבים** בפארקים עירוניים ובמרחבים ציבוריים אחרים.
- **להנגיש פעילויות לילדים ולמבוגרים בערבית ועברית**, גם של אירועים שאינם מיועדים ספציפית לאוכלוסייה הערבית.
- **להגדיר קריטריון מינימום של 20% מאירועי התרבות והאומנות** במרחב הציבורי בערבית, על ידי אמנים ויוצרים ערבים.
- **להבטיח כי פרסום הקולות הקוראים והמכרזים יהיה בערבית**, באופן מותאם לחברה הערבית ובפלטפורמות ציבוריות רלוונטיות לספקים מן החברה הערבית.
- **להבטיח ייצוג הולם של עובדים ערבים בגיבוש תוכניות עבודה** העוסקות באירועים במרחב הציבורי, ולהגדיר תהליך של שיתוף הציבור בתוכניות אלו לשם למידה משנה לשנה.
- **להכין תוכנית פעילות שנתית הכוללת התייחסות לשפה ולתרבות** של האוכלוסייה הערבית בעיר, כולל פרסומים בערבית, תכנון הפעילות בהתאם למועדי חופשות מבתי הספר הערביים, חגים של הדתות השונות ועוד.



מיפוי ובדיקת שטח - פארקים עירוניים

אנא מלאו את הפרטים הבאים עבור כל מיפוי.
כוכבית (*) מציינת שאלה שאי אפשר לדלג עליה

*שם ממלא.ת הטופס 1.

סימון אליפסה אחת בלבד

☐ וטן ☐ תאמר ☐ נוי ☐ אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

*שם העיר (יש לציין רק תשובה אחת) 2.

סימון אליפסה אחת בלבד

☐ באר שבע ☐ רמלה ☐ לוד ☐ חיפה ☐ תל אביב-יפו
☐ כרמיאל ☐ עכו ☐ נוף הגליל ☐ אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

* 3. שם הפארק

* 4. אנא אספו חומר רקע על הפארק: כל מידע על הפארק הוא חשוב ואפשר להוסיף אותו (לינק לדף נפרד, שאלות, רקע, תמונות. פעילויות, מי מנהל את הפארק, ועוד).

* 5. רקע היסטורי: מתי הוקם הפארק? ע"י מי? על השם של מי נקרא הפארק, מי הדמות \ומה השם רומז\מסמל? מה היה במקום לפני הקמת הפארק, האם זה על כפר או שכונה ערבית לשעבר?

איפה ממוקם הפארק:

*** 6. מיקום: מה הם המאפיינים הגאוגרפיים/ חברתיים של המרחב?**
(יש לציין רק תשובה אחת).

- ☐ המרחב נמצא בקו תפר בין שכונה ערבית ושכונה יהודית
- ☐ המרחב נמצא ב/ או סמוך לשכונה מעורבת
- ☐ המרחב נמצא ב/ או סמוך לשכונה ערבית בלבד
- ☐ המרחב נמצא ב/ או סמוך לשכונה יהודית בלבד
- ☐ אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

*** 7. האם הפארק נגיש לקהילות שונות? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)**
סימון כל האפשרויות המתאימות.

שכונות ערביות	שכונות יהודיות
☐ בתחבורה ציבורית	☐ בתחבורה ציבורית
☐ בהליכה ברגל	☐ בהליכה ברגל
☐ באופניים	☐ באופניים
☐ ברכב פרטי	☐ ברכב פרטי
☐ בדרך נוספת	☐ בדרך נוספת
(יהיה ניתן להסביר בהמשך)	(יהיה ניתן להסביר בהמשך)

*** 8. הערות נוספות לגבי מיקום הפארק?**

*** 9. פעילות קיימת בפארק**

למה המרחב משמש? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת).

- ☐ כלום כרגע - הוא לא בשימוש ספורט
- ☐ על האש מתקני משחקים לילדים
- ☐ בתי קפה/ מסעדות אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)
- ☐ בילוי משפחתי פיקניק
- ☐ שוטטות הופעות
- ☐ אני לא יודעת.

*** 10. האם יש פעילות מאורגנת בפארק**

(יש לציין רק תשובה אחת).

- ☐ כן
- ☐ לא
- ☐ אני לא יודעת. (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

11. * באיזו שפה הפעילות המאורגנת מתבצעת? (יש לציין רק תשובה אחת)
(יש לציין רק תשובה אחת).

☐ לא רלוונטי - אין פעילות במקום ☐ רק בעברית ☐ רק בערבית
☐ בעברית + בערבית ☐ אני לא יודעת. (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

12. * מי מארגן את הפעילות?
(ניתן לסמן יותר מתשובה אחת).

☐ לא רלוונטי - אין פעילות מאורגנת במקום ☐ הפארק עצמו ☐ העיריה
☐ מתנ"ס מקומי ☐ גוף ציבורי נוסף ☐ עמותה ☐ גוף/יוזם עסקי
☐ מתנדבים ☐ אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

13. * האם הפעילות המאורגנת ו/או הבלתי פורמאלית במקום מזמינה/מאפשרת אינטראקציה בין המשתתפים?

14. * איזה סוג אוכלוסייה מגיעה למרחב? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת)
סימון כל האפשרויות המתאימות.

☐ משפחות ☐ נוער (10-18) ☐ צעירים (18-30) ☐ מבוגרים
☐ גיל הזהב ☐ אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

15. הערות נוספות על הפעילות המאורגנת או בלתי פורמאלית בפארק?

ניהול המרחב

***מי אחראית/על ניהול המרחב? (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת) 16.**
סימון כל האפשרויות המתאימות.

☐ העיריה ☐ גוף ציבורי נוסף ☐ גוף עסקי ☐ מתנדבים ☐ אחר
☐ לא ברור (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

17. * האם יש תחזוקה שוטפת למרחב
סימון אליפסה אחת בלבד.

☐ כן ☐ במידה חלקית (יהיה ניתן להסביר בהמשך) ☐ לא

18. * האם יש אנשי צוות בשטח?

סימון אליפסה אחת בלבד: כן ☐ לא ☐ לא ברור (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

19. * האם יש אבטחה במרחב?

סימון אליפסה אחת בלבד: כן ☐ לא ☐ לא ברור (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

20. * אם בשאלה הקודמת ענית כן, איזה סוג אבטחה יש במרחב?

(ניתן לסמן יותר מתשובה אחת).

☐ משטרה ☐ שיטור עירוני ☐ חברת אבטחה פרטית ☐ מתנדבים
☐ אחר (יהיה ניתן להסביר בהמשך)

21. הערות נוספות על ניהול הפארק?

עיצוב

22. * דרג לפי הסולם עד כמה המרחב צפוף או מרווח?

סימון אליפסה אחת בלבד.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐
לגמרי מרווח לגמרי צפוף

23. * האם המרחב מוסתר או נצפה מבחוץ?

סימון אליפסה אחת בלבד.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐
נצפה לגמרי מבחוץ מוסתר לגמרי

24. * האם המרחב מוזנח או מטופח מאוד?

סימון אליפסה אחת בלבד.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐
מוזנח מאוד מקום מטופח

25. * האם יש תאורה בלילה?

סימון אליפסה אחת בלבד.

5 ☐ 4 ☐ 3 ☐ 2 ☐ 1 ☐
חשוך מאוד מואר מאוד

26. * הערות נוספות על עיצוב הפארק

תרבות ושפה

27. * כמה שלטים ספרת בפארק?

סימון אליפסה אחת בלבד.

- | | |
|---|----------------------------------|
| ☐ לא היה בכלל שילוט במרחב | ☐ בין 26-50 |
| ☐ בין 1-10 | ☐ בין 51-100 |
| ☐ בין 11-25 | ☐ מעל 100 |

28. * מה המספר המדויק של שלטים שספרת בפארק? _____

29. * מתוך כלל השלטים שספרת, בכמה מופיעה השפה הערבית?

סימון אליפסה אחת בלבד.

- | | |
|--|--|
| ☐ 0% | ☐ בין 26-50% מהמקרים |
| ☐ ב-10% מהמקרים | ☐ בין 51-75% מהמקרים |
| ☐ בין 11-25% מהמקרים | ☐ מעל 75% מהמקרים |

30. * אם השפה הערבית מופיעה בשלטים, האם באופן מלא? האם הערבית תקינה?

נא לפרט.

31. * האם יש פסלים או עבודות אומנות במרחב? אם כן, איזה ערכים האומנות מנסה

להעביר/לייצג לדעתך? האם האמנים הם יהודים, ערבים או בינלאומיים?

32. * הערות נוספות על מאפייני התרבות והשפה בפארק?

ראיון (רואיינו 3 אנשים)

יש לחשוב מראש על איזה שאלות מתאימות או לא מתאימות לפי הסיטואציה.

33. * תיאור המרואיין: לאום, גיל, מגדר ומאפיינים נוספים.

34. * מדוע הגעת לפארק? מה אתה עושה פה?

35. * באיזו תדירות אתה מגיעה לפארק?

36. * האם טוב לך בפארק? האם אתה חש בטוחה בפארק? האם אתה מרגיש שייכות ונוחות או מרגיש זרות וניכור?

37. * מה דעתך על כך שבפארק הזה נמצאים יהודים וערבים ביחד?

38. * מה אתה חושבת/על העדר או נוכחות השפה הערבית בשילוט ובמרחב?

39. * ספר לנו על מקרה שבו היית בתקשורת או אינטראקציה עם ה"אחר" (ערבי/יהודי) בפארק.

התרשמות אישית

40. * לאחר הסיור במרחב, איך אתה מרגישה/במקום? שתפו אותנו בתחושות, רגשות, מחשבות במהלך התנועה וההתבוננות: האם חשתן.ם? בטוחים.ות? האם היה לכם.ן נעים

כלל לא (1)	↔	במידה רבה מאוד (5)
 נרטיב		הצגה שווה של שני הנרטיבים, המתבטאת בשם המקום ובסיפור שהוא מספר.
 אומנות		אומנות אשר נותנת במה לזהות לאומית אחת; הנצחה של סיפור לאומי יהודי.
 שפה		עברית בלבד
 תחזוקה		ללא תחזוקה, המקום מוזנח ומלוכלך, מתקנים ישנים ופגומים; ללא תאורה, אין מענה עירוני בערבית.
 אבטחה		אחריות קהילתית על הביטחון, החלטה משותפת על מנגנוני האבטחה במרחב; מגוון מנגנוני ביטחון, כולל נוכחות קהילתית לא חמושה במרחב.
 תחומי הניהול		ניהול פיזי בלבד.
 אירועים		אירועים סביב חגים ותרבות יהודית ובעברית.
 מגוון שימושים		מתקנים המתאימים לאוכלוסייה מסוימת אחת, או ללא מתקנים כלל.